

UNIVERZITA PLACKÉHO V OLOMOUCI
FILOZOFICKÁ FAKULTA

Katedra nederlandistiky

Studijní rok 2009/2010

**DE LAATSTE RUSTPLAATS VAN
J.A.COMENIUS IN NEDERLAND**

Bakalářská práce 3. ročníku bakalářského studia
Nizozemština pro hospodářskou praxi

Vedoucí práce: Doc. Dr. Wilken Engelbrecht, cand. Litt.

Vypracovala: Dominika Nováková

Olomouc 2010

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem svou závěrečnou práci na téma Poslední místo odpočinku J.A. Komenského v Nizozemsku vypracovala samostatně a uvedla v ní veškerou literaturu a ostatní zdroje, které jsem použila.

Olomouc, 9. 5. 2010

Dominika Nováková

Danbetuiging

Ik wil graag de heer Wilken Engelbrecht bedanken voor zijn begeleiding en aanmerking bij verwerking van mijn scriptie. Ik wil graag de mevrouw Dana Večeřová uit Comenius' museum Uh. Brod bedanken voor haar hulp met zoeken documents voor mijn scriptie.

Olomouc, 9 mei 2010

Dominika Nováková

Inhoud

Inleiding	6
1. Biografie van Jan Amos Comenius tijdens zijn jaren in Nederlands	9
1. 1 Comenius en zijn eerste bezoeken aan Nederland	9
1. 1. 1 eerste bezoek.	9
1. 1. 2 tweede bezoek	10
1. 1. 3 derde bezoek	11
1. 2 het eind van het leven in Nederland	12
1. 2. 1 aankomst naar Nederland	12
1. 2. 2 huis in Amsterdam	13
1. 2. 3 leven in Amsterdam	14
2. Waarom is het graf van Comenius in Naarden en niet in Amsterdam?	17
2. 1 Situatie van de graven in Amsterdam in 17 ^e eeuw	18
2. 2 Waalse kerk in Naarden	19
2. 3 Eigen verzoek	19
3. Onderzoek van graf van Jan Amos Comenius	21
3. 1 Korte geschiedenis van Waalse kerk in Naarden	21
3. 2 Eerste belangstelling voor het graf	22
3. 3 Belangrijk stapje	22
3. 4 Grafregister	24
3. 5 Comenius graf	25
3. 5. 1 Voorbereidings	25
3. 5. 2 zoekactie	26
3. 6 Skeletten	28
3. 7 Nieuwe plaats voor graven	30
4. Opbouw van Comenius' mausoleum en museum	31

4. 1 Comenius' monumenten	31
4. 2 Mausoleum	32
4. 2. 1 Verbouwing	32
4. 2. 2 Interieur van het mausoleum	33
4. 3 Museum	34
4. 4 Politieke problemen	35
5. Comenius museum en mausoleum in heden	36
5. 1 Mausoleum	36
5. 1. 1 Bijzondere bevinding	36
5. 2 Museum	37
5. 2. 1 "Vivat Comenius"	38
5. 2. 2 Comeniusdag	39
6. Betekenis van Comenius voor Tsjechen en Nederlanders	40
6.1 In de tijd van Comenius	40
6. 2 Comenius in onze tijd	42
Afsluiting	44
Bijlage	46
Nr.1Het grafregister	
Nr.2 Het interieur van de Waalse kerk	
Nr.3 Parket in de kerk	
Nr.4 Nieuwe plaats van Comenius graf	
Nr.5 Het hek met belangrijke momenten van Comenius' leven	
Nr.6 Één symbool aan het hek die Nederland gewijd wordt	
Nr.7 Het eiken hek met linden motieven	
Nr.8 Waalse kerk In Naarden	
Nr.9 + 10 Voorbeeld van Nederlandse uitgave van Orbis pictus	
Gebruikte bronnen	53

Inleiding

Jan Amos Comenius, een beroemde Tsjechische persoon. Volgens vele mensen is Comenius een van de belangrijkste Tsjechen. Maar eveneens volgens vele mensen wordt niet Comenius gewaardeerd. Bijvoorbeeld meneer Petr Spielman¹, auteur van de Comeniustentoonstelling bij de gelegenheid van het jubileum van Comenius' 480^e geboortjaar, zei: "Wij weten überhaupt niet en zijn niets bewust over Comenius, dat hij de grootste filosoof is, wiens werk tot op de huidige dag werkzaamheid heeft. Wij denken dat hij de leraar van volkeren is. Maar dat is ons probleem. (...)"²

En dat is eigenlijk waar. Als u mensen in Tsjechië vraagt wat zij over Comenius weten, is het antwoord meestal gelijksoortig. Mensen weten dat hij de leraar van de volkeren is, dat hij drie geboorteplaatsen heeft en dat hij een banneling was en soms weten zij een paar titels van zijn boeken. Zij kennen ook zijn motto "Škola hrou." Gelukkig weten zij ook dat hij in Naarden begraven werd. En dat is alles. Mensen weten niet veel over Comenius' leven en weten ook niet waaom hij in Naarden begraven werd. Daarom wil ik deze plaats een beetje bekendste maken. Ik denk dat dit gedenkteken grotere belangstelling verdient. Dat is een van de motieven, waarom ik als thema Comenius en zijn laatste rustplaats koos. Ik wilde zelf meer over Naarden en kerk waarin comenius begraven werd weten.

Mijn tweede reden was mijn eigen bezoek in Nederland. Toen ik met mijn klas op een excursie in Nederland was, hadden wij het plan om Naarden te bezoeken. Maar wij hadden een beetje vertraging dus wij moesten kiezen. Wij konden naar Naarden gaan of naar de Zaanse Schans. Onze begeleiders van de excursie beslisten dat wij liever naar de Zaanse Schans zouden gaan, omdat in Naarden "niets te zien" is. Ja, de Zaanse Schans is een mooie plaats, maar we zijn Tsjechen en ik denk dat wij de begraafplaats van de beroemdste

¹ Petr Spielman – dekaan van De Faculteit Beeldende Kuns; de auteur van de Comenius' tentoonstelling in Berlijn

² <http://www.radio.cz/cz/clanek/61140> (3. 5. 2010; 19:50)

persoon in de Tsjechische historie zouden moeten bezoeken. Dat is misschien het hoofddoel van mijn scriptie.

Een andere motivatie was voor mij dat ik in de gemeente van Comenius woon. Ik woon circa 20 km van Uherský Brod, een van de mogelijke geboorteplaatsen van Comenius en niet ver van andere mogelijke geboorteplaatsen van Comenius. Dat betekent dat ik op de school veel over Comenius hoorde. Ik wilde ook benutten dat ik met het Comeniusmuseum in Uherský Brod samenwerken kon.

De bedoeling van mijn scriptie is de verduidelijking van de situatie over Comenius' graf. Het graf en het museum in Naarden zijn mijn hoofdthema. Eerst wil ik iets over Comenius' leven schrijven. Maar alleen zijn leven in Nederland. Comenius bracht hier zijn laatste 14 jaren door. In Amsterdam, waar hij leefde, had hij een heel succesvolle periode. Hij had hier zijn financiële donateurs dus hij kon zijn werken hier klaarmaken en ook uitgeven. Nederland was in de 17^e en 18^e eeuw een heel belangrijke staat, daarom waren er hier vele filosofen en beroemde wetenschappers. Deze mensen kon Comenius hier ontmoeten.

Daarna wil ik over Comenius' graf schrijven. Het graf was langere tijd onbekend. Aan het begin van de 19^e eeuw groeide de belangstelling voor Comenius. Wetenschappers begonnen met het onderzoek naar Comenius' graf. In deze afdeling wil ik meer over dit onderzoek schrijven. In het volgende hoofdstuk zal ik me met de hedendaagse situatie van het graf bezighouden. In de laatste tijd waren hier ook problemen met het financieren. Daarom wil ik hier deze situatie duidelijk maken.

In het laatste hoofdstuk wil ik het verschil tussen de Tsjechische en Nederlandse houding omtrent Comenius beschrijven. Voor beide volken betekende hij iets anders. Voor Tsjechen is Comenius de leraar van de volkeren, maar wat betekent hij voor Nederlanders? En wat betekent Comenius voor de hedendaagse mensen?

Voor mijn scriptie wil ik boeken over Comenius gebruiken die beschikbaar zijn. (Helaas zijn er niet zoveel werken over Comenius' graf.) Ik wil ook met het Museum J. A. Komenského samenwerken omdat ik denk dat ik

hier veel informatie over Comenius vinden kan. Zij hebben hier ook vele documenten die ik voor mijn scriptie kan gebruiken. Dat wil ik als mijn hoofdbron gebruiken. Dit museum zorgt nu ook voor het museum in Naarden. Het museum in Uherský Brod en hun beheerde meneer Popleka werkten in Naarden aan de nieuwe expositie “Vivat Comenius” samen.

1. Biografie van Jan Amos Comenius tijdens zijn jaren in Nederland

1. 1 Comenius en zijn eerste bezoeken aan Nederland

Jan Amos Comenius werd op 28 maart 1592 geboren. Zijn geboorteplaats is niet duidelijk. Er zijn drie steden waar Comenius geboren had kunnen zijn. Dat zijn Uherský Brod, Nivnice of Komňa. Op de grafsteen in Naarden staat als geboorteplaats van Jan Amos Comenius Uherský Brod. Maar Comenius voegde soms in zijn documenten naar zijn handtekening de naam Nivnický, Nirvanus, Nivnicensis bij. Volgens de gemeente Komňa kan hij zijn achternaam Comenius (Tsjechisch: Komenský) hebben. De familie van Comenius' vader kwam uit Komňa.

1. 1. 1 eerste bezoek

In de jaren 1608-1611 bezocht hij de Latijnse school in Přerov. Daarna studeerde hij theologie in Herborn en Heidelberg. In de tijd van Jan Amos Comenius was het normaal dat een student zijn academische studie met een bezoek aan het buitenland afsloot. Comenius reisde ook de wereld in aan het eind van zijn studie. In 1613 was hij in Amsterdam geweest. Het was zijn eerste bezoek van Nederland. "In zijn tijden was Nederland de vooruitstrevendste plaats in het Europa."³ Over de Comenius' eerste reis naar Nederland weten wij niets, omdat Comenius niets over deze bezoek schreef. Wij weten niet of hij hier vriendschap met iemand sloot. Over zijn bezoek in Nederland weten wij van het dagboek van zijn medestudent Matouš Titus.⁴

³ Dr. E. Čapek; *Jan Amos Komenský stručný životopis*; SPN Praha 1957; pagina 8

⁴ Nicolette Moutová, Josef Polišenský; *Komenský v Amsterdamu*; SPN Praha 1970; pagina 28

1. 1. 2 tweede bezoek

In het jaar 1618 brak de Dertigjarige Oorlog uit. Comenius werd tot de functie van beheerder in de broederkerk en de school in Fulnek benoemd. In Bohemen begon de Dertigjarige Oorlog met een opstand van de protestantse bevolking tegen de onderdrukking door de Habsburgse keizer Matthias I. Na twee jaren van strijd werd het koninkrijk verslagen. Het Koninkrijk Bohemen werd door de katholieke Oostenrijkse Habsburgers beheerd. Er begon een zware onderdrukking van de protestanten. Comenius moest zich schuil houden. Op zijn reis in de ballingschap trof hij in de Lausitz de zeemtouwer Kotter uit Šprotava aan die een visioen over de protestanten had. Kotter voorspelde spoedig succes van de protestanten. Comenius was als balling heel enthousiast over dit visioen en beschreef dat. Met deze werkjes kwam hij in 1626 naar Den Haag, waar Frederik van de Palts leefde, die de koning van het Tsjechische verzet was.

Maar het hoofddoel was misschien anders. Comenius wilde in Amsterdam zijn eigen landkaart van zijn geboorteland Moravië – “*Moraviae Nova et Post Omnes Priores Accuratissima Delineatio, auctore J. A. Comenio*”⁵ uitgeven. Amsterdam was in de 17^e eeuw het centrum van cartografie. De uitgever was beroemde boekdrukker Nicolaus Johannides Piscator (pseudoniem van Claes Janszoon Visscher). De landkaart werd aan Ladislav Velená uit Žerotín opgedragen die met Comenius bevriend was.

Tijdens zijn tweede bezoek aan Nederland kreeg Comenius een grote vriendenkring. Na het bezoek stond hij met Nederlandse vrienden in contact door de correspondentie.

Jan Amos Comenius werd heel rijkelijk financieel door de Nederlandse koopman Lodewijk de Geer⁶ ondersteund, hij werd zijn patroon. De Geer

⁵ Nicolette Moutová, Josef Polišenský; *Komenský v Amsterdamu*; SPN Praha 1970; pagina 58

⁶ Lodewijk (Louis) de Geer (*1587, Luik †1652, Amsterdam of Dordrecht) was een Zweedse-Nederlandse koopman die werd „Koning van koopmannen“ benoemd. Hij zag zijn mogelijkheden in Zweden. 1618 heeft Gustav Adolf II, de Zweedse koning, Louis De Geer de opbouw van de Zweedse wapenindustrie aangeboden. Met het uitbreken van de Dertigjarige Oorlog de oproep voor wapens heeft enorm toegenomen. In 1641 werd hij geëld en kon

nodigde Comenius naar Zweden uit. Comenius accepteerde dat en begaf zich op de weg. Hij werd in Nederland als de geachte man welkom. Hij was in Den Haag, Leida, en Amsterdam, waarin hij de zoon van meneer De Geer heeft ontmoet.

1. 1. 3 derde bezoek

Tijdens zijn leven was Comenius in hele Europa. Hij heeft bijvoorbeeld langere tijd in Polen, Zweden, Engeland en andere landen verbleven. Op 21 juni 1642 ging hij uit Engeland naar Zweden en bezocht hij voor de derde keer Nederland. "Hij kende vluchtig het land uit vroegere bezoeken, hij had hier veel vrienden en wij konden denken, dat hij een beetje Nederlands sprak. Waroom zou hij in Londen naar de kerk van Nederlandse religie gaan? Wij weten, dat hij kon niet Engels spreken, met zijn Engelse vrienden sprak hij liefst Latijn, maar we hebben geen berichten over zijn kennis van Nederlands."⁷ Volgens Oosterhuis citeerde Comenius in zijn werk sommige Nederlandse geschriften. Dat is volgens hem een betoging, dat Comenius Nederlands leerde.⁸ Omdat in Nederland in de 17^e eeuw zich universiteit ontwikkelde knoopte Comenius contacten met Nederlandse geleerden aan. Op de universiteit in Leiden had er de grote belangstelling voor Comenius' pedagogische reformen. Hij moest hier zijn lezing houden. In Endegeest ontmoette hij (bij Leiden) een Franse wiskundige en mathematicus René Descartes en maakte met zijn meningen kennis. Tijdens dit bezoek gaf hij enkele boeken uit. Daarna kwam hij naar Zweden, waar hij tussen de jaren 1642 en 1648 bleef.

landen kopen, die tot Zweedse regering behoorde. Onder de indruk van zijn bedrijf bouwde hij zijn landgoederen in de buurt van Finspång. Het duurde niet lang, bouwde hier De Geer een groot bedrijf op. Hij was heel rijk en werd de vader van de Zweedse industrie benoemd.

⁷ Nicolette Moutová, Josef Polišíenský; *Komenský v Amsterdamu*; SPN Praha 1970; pagina's 70 - 71

⁸ R.A.B. Oosterhuis, *Jana Amose Komenského poslední útulek a hrob*; Praha: Nakladatelství Orbis 1928; pagina 126

1. 2 Het eind van het leven in Nederland

1. 2. 1 aankomst naar Nederland

In de loop van jaren 1654 – 1656 werkte hij in Poolse Leszno. In het jaar 1654 viel naar Polen het Zweedse leger binnen maar zij schuwde Leszno. In het jaar 1656 kwam naar Leszno een groep van tienduizend Zweedse partizanen en belegerde daar de stad. In de stad brak een grote brand uit. De partizanen legden de stad in de as. Leszno, de stad van Tsjechische bannelingen, brandde drie dagen. Comenius redde zijn familie, maar zijn eigendom verbrandde. Daaronder ook was zijn grote bibliotheek met zijn handschriften. Tussen zijn handschriften was ook “de Tsjechische schat” woordenboek Latijn – Tsjechisch. Comenius werkte aan dit woordenboek 44 jaren. Het was een grote tragedie en een groot verlies in zijn leven. Het was niet allen tragedie voor Comenius, maar ook voor de Boheemse Broederschap. Het werd ook archief en drukkerij van de Broederschap (Broedergemeente) en ook het centrum van Broederschap beschadigd.⁹

In het jaar 1656 was hij 65 jaar oud. Hij ging terug naar Tsjechië naar Frankfurt aan de Oder. Hier accepteerde hij de uitnodiging naar Nederland van de zoon van Louis de Geer Laurentius. Voor Comenius was het als een godwenk. Na zijn ongelukken en vedriet trekt hem het geruste Nederland aan. Nederlandse goedhartigheid was voor Comenius ook heel aantrekkelijk. Hij ontving honderd daalder van Laurentius de Geer als reiskosten. De steun van het geslacht van De Geer werd traditie geworden – Louis, de zoon Laurentius en kleinzoon Gerhard. Comenius liet zijn familie in Tsjechië over en zelf voer hij naar de reis aan. Tijdens zijn reis naar Nederland werd hij in Hamburg ziek geworden. Hij moest hier korte tijd blijven. Comenius reisde door Emden naar Groningen waarin hij door beroemde theoloog Samuel Maresius hartelijk verwelkomd werd. Hij hielp hem een nieuwe bibliotheek opbouwen. In augustus kwam hij eindelijk naar Amsterdam aan.

⁹ Dr. E. Čapek; *Jan Amos Komenský stručný životopis*; SPN Praha 1957; pagina 84-86

En waarom ging hij naar Nederland? Hij aarzelde tussen Brandenburg en Amsterdam. Waarom koos hij Nederland en Amsterdam? Volgens Oosterhuis¹⁰ was in Nederland aantal verschillende religies en dat betekende dat Comenius hier in de rustigheid leven kon. De andere oorzaak kon ook de Nederlandse vrijgevigheid zijn. Comenius ook schreef in zijn correspondentie dat Nederland, na de problemen in zijn leven, hem heel verlokke. Hij werd naar Nederland twee keer uitgenodigd. De tweede uitnodiging werd voor Comenius een godswenk. Later bleek man, dat dat was Comenius' heel goed besluit.

1. 2. 2 huis in Amsterdam

Eerst woonde Comenius in het "Huis met de Hoofden", Keizersgracht 123¹¹, woning van Laurentius De Geer. Volgens de reisbeschrijving van Hartmann uit Riga woonde Comenius in 1657 in het straat of bij kanaal (gracht) dichtbij Rozengracht. Uit Comenius' corespondentie weten we, dat hij op de Princengracht in het huis Bij diamanten rooze nummer 361 bij de weduwe L. Smith woonde. Na de aankomst van zijn vrouw en twee kinderen betrok het gezin het pand aan de Egelantiergracht 62, "Egelantiergracht in 't witte lam tot Amsterdam."¹² Dit pand behoorde aan familie De Geer.

Maar het is niet echt zeker, waar Comenius woonde. Er zijn vele veronderstellingen over huisvestingen van Comenius. Vele huizen bestaan niet meer en wij hebben bijna geen dokumenten over eigenaars van deze huizen. Maar deze drie woningen zijn waarschijnlijkst.

¹⁰ R.A.B. Oosterhuis, *Jana Amose Komenského poslední útulek a hrob*; Praha: Nakladatelství Orbis 1928; pagina's 114 - 115

¹¹ R.A.B. Oosterhuis, *Jana Amose Komenského poslední útulek a hrob*; Praha: Nakladatelství Orbis 1928; pagina 116

¹² R.A.B. Oosterhuis, *Jana Amose Komenského poslední útulek a hrob*; Praha: Nakladatelství Orbis 1928; pagina 120

1. 2. 3 leven in Amsterdam

Comenius was in Nederland tijdens zijn ouderdom, maar het waren zijn vruchtbaarste jaren. In Nederland was er strijd tussen katholieken en protestanten, maar die was niet zo groot. Dus kon hij hier veertien jaren in ruste werken. Hij kon hier zijn pedagogische activiteit en zijn meningen uitbreiden. Hij kan hier zijn idee “de verbetering van de menselijke dingen” verspreiden en in een werk samenvatten.¹³ In Nederland was grote interesse voor Comenius’ werken en dat motiveerde hem. Tussen 1657 – 1658 kon hij zijn grootste werk beëindigen en publiceren. Het was zijn verzamelde pedagogisch-didactische werk *Opera Didactica Omnia*. Hij (1657) droeg het boek op aan de stad Amsterdam: “De meest geliefde onder de steden, het juweel van de Nederlanden en de trots van Europa.”¹⁴ Hier kunnen wij zien, dat Nederland was voor Comenius heel belangrijk, hij kon hier zijn boeken drukken, omdat zijn vrienden boekdrukkers waren. In Nederland verscheen het meerderheid uit zijn boeken in druk.

Comenius had geen eigendom, dus moest hij regelmatige inkomst van 800 gulden per jaar en dotatie van Amsterdamse gemeentebestuur¹⁵ krijgen. Dak was hulp om zijn boeken te beëindigen en te drukken en om nederlandse kinderen latijn te onderwijzen.(Somige Nederlandse studenten leerden uit Comenius’ leerboek van Latijn *Janua linguarum reserata*.¹⁶ Het wordt bekend dat in 1658 in Amsterdam ten minste twee leraren van dit boek leerden en zijn methoden verder uitbreidden.¹⁷ Dit boek was in hele Europa heel populair en

¹³http://www.comeniusmuseum.nl/index.php?option=com_content&task=view&id=12&Itemid=16&lang=czech

¹⁴ <http://www.vnts.nl/index.php/jankomensky>

¹⁵ Twee Amsterdamse burgemeesters Witzen en de Graeff vertrouwde zijn kinderen aan Comenius om te opleiden.

¹⁶ Dit boek werd in 1666 door Jan Seidelius in het Nederlands vertaald.

R.A.B. Oosterhuis, *Jana Amose Komenského poslední útulek a hrob*; Praha: Nakladatelství Orbis 1928; pagina 126

¹⁷ Nicolette Moutová, Josef Polišenský; *Komenský v Amsterodamu*; SPN Praha 1970; pagina 97

werd ongeveer in twintig talen vertaald.) De Amsterdamse gemeentebestuur verleende Comenius ook de bibliotheek om te gebruiken. Hij was als docent op lyceum door een jaar, maar hij moest niet leren. Het was alleen formaliteit om de steun te krijgen en het belangrijkste waren zijn boeken. De leiding van het gymnasium wilden hoofdzakelijk van Comenius pedagogische geschriften.¹⁸

Eerst geloofde hij op de terugkeer naar zijn geboorteland. Maar daarna geloofde hij al niet op verandering van politieke situatie in Europa. Hij begon in positieve voorspellingen over Broederschap van mensen uit Tsjechië als Mikuláš Dráblík, Kryštof Kotter of Kristýna Poniatowska te geloven. Vanuit deze voorspellingen schreef Comenius een boek met de benaming *Světlo v temnotách* (*Lux in tenebris*).¹⁹

Comenius interesseerde zich over vertaling van Bijbel. Tussen de jaren 1620 -1623 bewerkte hij een tsjechische bekorting van Bijbel, dat werd in 1658 in Amsterdam uitgegeven. De benaming was *Manuálník* en werd aan bannelingen uit Leszno opgedragen. In Amsterdam beijverde hij zich om vertaling van Bijbel in Turks. Comenius schreef een inleiding voor deze versie van Bijbel maar het vertaal werd nooit uitgegeven.

Het belangrijke moment in het leven van Comenius was het bericht van vrienden uit Engeland. In 1662 in Engeland werd Royal Society (of London for the Improvement of Natural Knowledge) ontstaan. Comenius was heel enthousiast. Hij schreef in zijn werk *Via lucis* over een gezelschap, dat over opvoeding en opleiding zorgde. Hij maakte het gewag van zijn meningen van *Via lucis* in 1641 in Engeland. Dat betekent, en het is ook heel waarschijnlijk, dat hij met zijn gedachten tot stichting van de Royal Society bijdragen kon.

Op zijn gevorderde leeftijd was Comenius heel werkzaam. Behalve dat hij boeken schreef en studenten Latijn onderwees, bleef hij in contact door correspondentie met zijn vrienden in hele wereld. (Zijn correspondentie was enorm.) Hij moest ook over zijn Broederschap zorgen. Tijdens zijn verblijf in het exilium moest Comenius geld voor gemeente verschaffen omdat hij laatste bisschop en leider van gemeente bleef. Hij wendde zich tot rijkere vrienden in

¹⁸ Dr. E. Čapek, *Jan Amos Komenský stručný životopis*, Praha: SPN 1957, pagina 87

¹⁹ Dr. E. Čapek, *Jan Amos Komenský stručný životopis*, Praha: SPN 1957, pagina 89

Engeland, Zweden en andere landen en tot zijn geldbegunstigers. Maar zijn Broederschap was ontevreden en Comenius wist dat dat eind met zijn schap niet ver is.

Amsterdam was voor oude man een grote lawaaierige stad. Comenius was ook vaak ziek. Hij had een rust nodig, dus kwam hij vaker naar een plaats (het is niet duidelijk waar het plaats had), waar familie De Geer een woning had. Hij schreef over deze plaats in zijn brieven. Laatse vijf jaren schreef Comenius aan zijn vriend over zijn ziekte en ook over dood. Hij dacht, dat hij niet langer leven zou. Hij was misschien moe van het leven in Amsterdam, omdat hij zich later met woorden “Jan Amos Comenius, Moraviër, gast in Amsterdam” onderschreef.²⁰

Jan Amos Comenius werkte tot laatste momenten van zijn leven, zorgde over zijn Broederschap, correspondeerde met zijn vrienden.

Comenius stierf op 15 november 1670 in Amsterdam.

Over het leven van Comenius weten we nu niet zo veel. Zijn eigen dagboeken ging verloren a zijn correspondentie werd verspreid. Zijn leven konden wetenschappers alleen uit correspondentie samenbrengen en daarom zijn niet alle gegevens betrouwbaar.

²⁰ Nicolette Moutová, Josef Polišenský; *Komenský v Amsterodamu*; SPN Praha 1970; pagina 123

2. Waarom is het graf van Comenius in Naarden en niet in Amsterdam?

Over de begraafplaats van Jan Amos Comenius weten wij niet zoveel als over zijn geboorteplaats. Er is bijna geen documentatie over de begrafenis van Comenius. Het graf werd ook enkele jaren vergeten en verwaarloosd en eerst in de 19^e eeuw begonnen Tsjechische wetenschappers naar het graf van de grote persoon van Tsjechische historie te speuren. De datum en plaats weten wij nu van blad “Hollandse Mercurius” en van de Naardense lijst van begraven mensen. De Mercurius schreef: “De beroemde Jan Amos Comenius stierf misschien in dezelfde tijd in Amsterdam en werd naar Naarden overgezet en begraven.”²¹

Wij weten, dat Comenius stierf op 15 november 1670 en op 22 november 1670 in Naarden werd begraven. De datum van zijn dood werd langere tijd nauwelijks genoemd. Volgens Oosterhuis kwam een fout uit het werk van meneer Witt in omloop. Hij schreef dat Comenius in 1671 overleed. Veel schrijvers schreven dit slechte gegeven over. Een kleine curiositeit: In het *Historisch en geographisch woordenboek*²² van De Bruin kunnen wij lezen: “Comenius stierf op 15 oktober 1571 (!) in Amsterdam.”²³

Comenius had geen bezit. In zijn ballingschap moest hij door rijke vrienden worden ondersteund. De begrafenis werd betaald door Jean Louis Grouwels die de predikant van de Waalse kerk was.

Maar waarom is Comenius in Naarden begraven? Er is aantal speculaties waarom dat zo is.

²¹ Nicolette Moutová, Josef Polišenský, *Komenský v Amsterdamu*; Praha: SPN 1970; pagina 123

²² De Bruin, *Historisch en geographisch woordenboek*, Leiden: Noorthoven van Goor 1869

²³ R.A.B. Oosterhuis, *Jana Amose Komenského poslední útulek a hrob*; Praha: Nakladatelství Orbis 1928, pagina 131

2. 1 Situatie van de graven in Amsterdam in 17^e eeuw

Volgens de bekende Nederlandse Comenioloog²⁴ Dr. Oosterhuis²⁵ is het misschien goed dat Comenius niet in Amsterdam begraven werd. Amsterdam werd als stad in het lage land vaak onder water gezet. Dat betekende dat de kerken en begraafplaatsen ook onder het water werden gezet. Er zijn ook andere aspecten waarom Comenius niet in Amsterdam begraven kon worden. Hoewel de atmosfeer in de kerken muf was (bij een epidemie van lepra, cholera, enz.), was begraving in ene kerk heel populair. Iedereen spaarde (gewone mensen werden op het kerkhof begraven) om in de kerk begraven kunnen te worden omdat dat heel duur was. Dat veroorzaakte dat er in de tijd van Comenius' dood behoefte aan graven was, alhoewel elke kerk 5000 plaatsen voor doden aanbieden kon. Daarom werd een eigendomsrecht ingevoerd. Dat betekende dat elke eigenaar van een graf dat alleen 70 jaren kon bezitten. Na deze periode werd het graf op een andere persoon overgeschreven. Comenius was tijdens zijn leven een heel geachte man, dus verdiende hij een eerbiedige begrafenis in de kerk.

Dat kunnen volgens Oosterhuis argumenten zijn waarom de familie De Geer Jan Amos Comenius in Naarden liet begraven. Een andere oorzaak kan het geld zijn. In Amsterdam kostte een gewone morgenbegravenis 150 gulden. De begrafenis avond kostte ongeveer 262 gulden. Als we dit bedrag vergelijken met het bedrag (15 gulden) dat Grouwels voor de teraardebestelling in Naarden betaalde, hebben we een mogelijk motief voor het graf in Naarden. Comenius kon voor minder geld een mooi graf hebben.²⁶

²⁴ Comeniologie – wetenschappelijke vak dat zich met leven en werken van Jan Amos Comenius bezighoudt. De deskundige op dit vakgebied heet Comenioloog.

http://cs.wikipedia.org/wiki/Jan_Amos_Komensk%C3%BD (16.4.2010; 9:57)

²⁵ R.A.B. Oosterhuis, *Jana Amose Komenského poslední útulek a hrob*, Praha: Nakladatelství Orbis 1928; pagina 132

²⁶ R.A.B. Oosterhuis, *Jana Amose Komenského poslední útulek a hrob*, Praha: Nakladatelství Orbis 1928; pagina 135

2. 2 Waalse kerk in Naarden

Familie De Geer kon een verband met Naarden hebben. Volgens de Slowaakse historicus Kvačala²⁷ had familie De Geer familie in Naarden. Het was de predikant van Waalse kerk Jean Louis Grouwels. Kvačala schreef, dat Grouwels de oom van Laurens de Geer was. Maar volgens Oosterhuis²⁸ had Kvačala geen bronnen dat hij een familielid was en is deze bewering daarom niet duidelijk. Oosterhuis schreef dat Grouwels alleen een vriend van De Geer was. In 1927 na uitgave van het boek van Rudolf J. Vonka²⁹ *Komenský en Naarden* (Comenius en Naarden) constateerde Oosterhuis, dat Grouwels verre familie was. We hebben geen bewijzen voor directe banden tussen Grouwels en Comenius. Maar Grouwels moet van Comenius hebben geweten, omdat hij zijn begrafenis betaalde.

2. 3 Eigen verzoek

Oosterhuis verwees naar het feit dat alle wetenschappers en historici aan de kwestie dachten “Waarom werd Comenius in Naarden begraven.”³⁰ Maar Comenius wilde misschien zelf in een andere stad begraven worden dat kon zijn wens zijn. In de correspondentie klaagde hij over het lawaai in Amsterdam en verlangde naar de rust. In april 1664 schreef hij “Ik ga vandaag naar mijn Pathmos om daar een of twee maanden met God buiten het rumoer en drukte dat hier overal is.”³¹ Hij verwachtte misschien zijn dood dus kon hij zijn wensen aan zijn familie zeggen.

Comenius hield ook niet van grote wonderbaarlijke kathedralen. Volgens hem ontwikkelde de relatie tussen Broeders zich beter in een kleinere kring.

²⁷ Kvačala schreef in 1892 de Comeniusbiografie.

²⁸ R.A.B. Oosterhuis, *Jana Amose Komenského poslední útulek a hrob*, Praha: Nakladatelství Orbis 1928; pagina 136

²⁹ Rudolf J. Vonka, *J. A. Komenský a Naarden*. Praha: Spis děd. Kom. Č. 272; 1927

³⁰ R.A.B. Oosterhuis, *Jana Amose Komenského poslední útulek a hrob*, Praha: Nakladatelství Orbis 1928; pagina 137

³¹ Dr. E. Čapek, *Jan Amos Komenský stručný životopis*, Praha: SPN 1957; pagina 96

Comenius bewonderde liever kleinere kerken. Na zijn eerste ontmoeting zei hij: "Hier zijn we. De Waalse dom staat voor ons. Hij is mooi, groot maar het is zonder glorie als onze Broederkerken in onze vaderland zijn."³²

Een andere versie is, dat Comenius een band met de Waalse kerk had. Tijdens de laatste jaren van zijn leven in Amsterdam was Comenius lid van de Waalse kerk. De Walen waren net als Comenius' Broederschap geneigd tot de *Confessio Helvetica* (Helvetische geloofsbelijdenis), Comenius en Walen staan elkaar zeer na. De Waalse Kerk herinnerde hem zijn eigen lotgevallen. Dat kon begraving in Waalse kerk bijdragen.

Dat zijn twee argumenten waarom Comenius zelf in Naarden begraven had willen worden zou. Hij bewonderde de Waalse kerken en had gelijke meningen met de Walen.

Vele historici wilden meer informatie over de teraardebestelling vinden. Het is heel moeilijk omdat wij weinig bronnen hebben. Al deze theorieën zijn alleen hypotheses.

³² R.A.B. Oosterhuis, *Jana Amose Komenského poslední útulek a hrob*; Praha: Nakladatelství Orbis 1928; pagina 270

3. Onderzoek van graf van Jan Amos Comenius

3. 1 Korte geschiedenis van Waalse kerk in Naarden

Naarden was vroeger de hoofdstad van de streek het Gooi in het graafschap Holland (nu de Nederlandse provincie Noord-Holland) en is een van de oudste steden van Nederland. De stad ontstond in 1350. In het centrum van de stad staan het gemeentehuis en de Sint-Vituskerk, de zogenaamde Grote Kerk die uit de 14^e en 15^e eeuw stamt.

In 1440 werd in Naarden in Kloosterstraat een andere kerk met het klooster opgebouwd. Het klooster ging in 1572 onder, omdat de bevolking van Naarden door de Spanjaarden werd afgeslacht. Na het jaar 1582 werd het klooster als een weeshuis ingericht. Uit deze tijd hebben we niet zo veel informatie over de kerk en het klooster. Eerst in de 17^e eeuw begonnen Waalse protestanten, die uit zuid Nederland vluchtten, zich in Naarden te vestigen. De gemeente liet toe dat zij hun eigen kerkgemeente vestigden. In 1652 gaf de stad hun toestemming om de kerk te gebruiken. Zij begonnen met reparaties van de kerk en in 1656 maakten zij een nummering van de graven. Dat is voor onderzoek van Comenius' graf heel belangrijk. De Walen bleven hier tot 1 januari 1819, toen de Waals-Gereformeerde religie in Naarden opgeheven werd. (De Waalse gemeente had alleen 13 families met 20 leden.³³) In dit jaar bouwde Nederlandse katholieken en protestanten eigen nieuwe kerken op. In 1829 werd de kerk geruimd. Vanaf 1809 was het weeshuis door het leger bewoond en in 1821 bezetten de soldaten ook de kerk. Tussen de jaren 1838 en 1845 diende de kerk tot gebruik van een textielfabriek. 24 januari 1845 werd he object door de gemeente kostenloos aan het Rijk verkocht.³⁴

³³ Prof. Dr. Matiegka, Prof. Dr. A. J. P. van den Broek a arch. Ing.Stan. Sochor, *Zpráva o výsledku pátrání po hrobě J. A. Komenského a jeho tělesných pozůstatků*; Praha 1933;pagina 6

³⁴ Prof. Dr. Matiegka, Prof. Dr. A. J. P. van den Broek a arch. Ing.Stan. Sochor, *Zpráva o výsledku pátrání po hrobě J. A. Komenského a jeho tělesných pozůstatků*; Praha 1933; pagina

Het gebruik van leger en textielfabriek brandmerkte de kerk. In 1861 begonnen grote Naardense bouwkundigen met een verbouwing van de kerk tot opslagplaats.³⁵

3. 2 Eerste belangstelling voor het graf

De oorlogen die na de dood van Comenius begonnen, veroorzaakten dat het graf vergeten werd. Tijdens de Verlichting werd de naam van Comenius opnieuw wakker geroepen. In 1829 schreef Tsjechische historicus František Palacký in *Časopis Č. M.* eerste studie over het leven van Comenius. En het revolutionaire jaar 1848 droeg tot aanmoediging van Tsjechische volk bij. Het belang over Comenius werd enorm verhoogd. Tsjechen hadden helden nodig omdat zij onder de oppermacht van Habsburg waren.

In 1836 wilde Jan Erazim Vocel³⁶ Comenius' graf vinden. Maar in Naarden kreeg hij geen documenten omdat zij niets over het graf wisten. De koster noch de dominee konden hem helpen. Zij dachten dat Comenius in de Grote Kerk begraven was, dus volgde Vocel het verkeerde spoor en zocht in de onjuiste kerk. Meneer Vocel schreef aan zijn vriend: "De gedachtenis van beroemde Amos alsof dat in het Holland uitdeed."³⁷ Dat was eerste vergeefse poging.

3. 3 Belangrijk stapje

De eerste stap bij het zoeken van Comenius' graf was de controle van het grafregister. In de lente 1871 wendden Tsjechische leraren zich tot de Amsterdamse stadsraad en Ministerie van Buitenlandse Zaken in Den Haag om met het onderzoek van het graf te helpen. De leraren waren leden uit het

³⁵ Společnost architektů, *Jana Amose Komenského hrob v Naardenu*. Praha 1937; pagina 5

³⁶ **Jan Erazim Vocel** (23 augustus 1803, Kutná Hora – 16 september 1871, Praha) was de Tsjechische dichter en archeoloog, de stichter van de Tsjechische archeologie als de wetenschap, de culturele historicus en de nationale voorlichter.
http://cs.wikipedia.org/wiki/Jan_Erazim_Vocel (21.4.2010; 13:48)

³⁷ Prof. Dr. Matiegka, Prof. Dr. A. J. P. van den Broek a arch. Ing. Stan. Sochor; *Zpráva o výsledku pátrání po hrobě J. A. Komenského a jeho tělesných pozůstatků*; Praha 1933; pagina 5

vereniging van leraren “Budeč”. Zij wilden de tweehonderste verjaardag van Comenius’ dood vieren. Zij wekten de belangstelling voor Comenius in Nederland op.

De volgende aansporing voor de leraren was ontzetting over een gerucht dat het graf van Comenius vernietigd zou zijn. Sommige mensen geloofden dat er geen graf van Comenius is, maar andere mensen konden of wilden niet geloven dat de graven geruimd waren. Zij wilden aantonen dat het graf nog steeds bestond. Een van de geruchten was dat in het kader van het leggen van een nieuwe vloer in 1861 de graven opengemaakt zouden zijn. De graven zouden geruimd zijn.^{38 39}

De Amsterdamse stadsraad kon hun geen bericht geven, dus de leraren droegen aan de Amsterdamse archivaris Scheltem op om iets over Comenius in het grafregister uit te vorsen. Scheltem zocht maar ook hij kon geen bericht geven. Op 16 augustus 1871 schreven de Tsjechische leraren nog een brief aan G. C. Fabius, burgemeester van Naarden. Ditmaal gaf hij opdracht aan de Naardense archivaris A. L. de Roeper om het graf te zoeken. Op 25 september 1871 verscheen een artikel in het tijdschrift *Het Nieuws van de Dag* dat het onderzoek negatief was. Maar op 3 november kregen Tsjechische leraren het bericht, dat De Roeper succesvol was en het grafregister had gevonden.⁴⁰

Na de opheffing van de Waalse gemeente waren de grafregisters, het doopregister, de trouwboeken en de sterfregisters naar het Naardense archief verhuisd. Er zijn twee versies van het grafregister – het eerste is uit het jaar

³⁸ Prof. Dr. Matiegka, Prof. Dr. A. J. P. van den Broek a arch. Ing. Stan. Sochor, *Zpráva o výsledku pátrání po hrobě J. A. Komenského a jeho tělesných pozůstatků*, Praha 1933; pagina 8

³⁹ Bijvoorbeeld in 1919 las meneer Oosterhuis in het boek „Das böhmische Volk“, dat hij in Praag kocht, in een stukje van J. V. Novák over vernietiging van Comenius’ graf: „ Toen zijn graf in de helft in de vorige eeuw geopend werd, kond man niet zijn relikwie oplichten worden.“

R.A.B. Oosterhuis, *Jana Amose Komenského poslední útulek a hrob*; Praha: Nakladatelství Orbis 1928; pagina’s 324 – 325

⁴⁰ Prof. Dr. Matiegka, Prof. Dr. A. J. P. van den Broek a arch. Ing. Stan. Sochor, *Zpráva o výsledku pátrání po hrobě J. A. Komenského a jeho tělesných pozůstatků*, Praha 1933; pagina 6

1653 en het tweede uit 1780. Nu wist meneer de Roeper de juiste kerk waarin Comenius begraven werd.

3. 4 Grafregister

Het grafregister⁴¹ is een klein boekje, dat 51 begraafplaatsen bevat, maar 11 plaatsen bleven vrij. Het grafregister deelt de graven in twee soorten in – privaat en gemeenschappelijk (zogenaamde *commuun*⁴²). Eerste acht graven waren in het bezit van rijke mensen en zij liggen in het eerste deel van de kerk in het zogenaamde “parket”. Bij het graf nummer 8 is genoteerd dat “op 22 november 1670 hier Jan Amos Comenius begraven werd die waarschijnlijk beroemde schrijver van boek *Janua linguarum* was.”⁴³ Verder is hier geschreven dat op 15 juli 1742 hier Mathias Brouwerius van Nidek⁴⁴ begraven werd. Een andere hand schreef hier dat op hier 11 december 1750 Louis Guerre⁴⁵ begraven werd. Dat betekent dat er in het graf nummer 8 drie personen liggen. Dat is het enig graf met drie mensen. Ernaast werd genoteerd: “Langs de kant van nummer 8 werden twee stenen die de wand raken en die genoeg plaats verschaften gelicht om hier een kind te begraven, omdat meeste graven in het “parket”⁴⁶ al vol waren. En hier werd 25 juni 1748

⁴¹ Zie bijlage nr. 1

⁴² Prof. Dr. Matiegka, Prof. Dr. A. J. P. van den Broek a arch. Ing. Stan. Sochor, *Zpráva o výsledku pátrání po hrobě J. A. Komenského a jeho tělesných pozůstatků*, Praha 1933; pagina 14

⁴³ Prof. Dr. J. Matiegka *Předběžná zpráva o výsledku pátrání po ostatcích J. A. Komenského v Naarden*; Praha, Nákladem České akademie věd a umění 1930; pagina 12

⁴⁴ M. Brouwerius van Nidek – (7 december 1677 – 15 juni 1742) beroemde persoon in Amsterdam; historicus, archeoloog en talentvolle dichter

⁴⁵ Louis Guerre – werkte als kapitein in Naarden; was niet bekend

⁴⁶ Een deel van de kerk. Zie bijlage nr. 2

drie jarige jonge het zoontje van de mevrouw Graham, weduwe van de Schotse kapitein van het lokale garnisoen begraven.”⁴⁷

Meneer A. L. de Roeper stelde met behulp van het grafregister en oude mensen uit Naarden die zich herinneren aan ruimen in de kerk konden zijn besluit op, waar het graf is. Maar verder bleek er te zijn, dat zijn besluit foutief werd.⁴⁸

Na het onderzoek grafregister van meneer R. A. B Oosterhuis kwam het aan het licht, dat er in de kerk 51 graven is en 14 leeg is. In de kerk totaal 145 mensen begraven werd eruit 102 volwassene en 43 kinderen.

3. 5 Comenius graf

3. 5. 1 voorbereidings

Na de uitgave het boek van meneer R. A. B. Oosterhuis en meneer Rudolf J. Vonka⁴⁹ wilde Tsjechische regering meer over Jan Amos Comenius ontdekken.⁵⁰ Daarbij misschien hielp het verwijt van Oosterhuis dat de Tsjechoslovaakse overheid niet voor Comenius graf zorgde. In het jaar 1926 werd Prof. J. Matiegka⁵¹ gevraagd om het graf vinden te helpen. Op 25 april 1926 stelde hij zijn opzet voor:

1. Eerst moest hij onderzoeken of de relikwieën van Comenius nog in de Waalse kerk in Naarden zijn.
2. Hij moest het graf van Comenius in de kerk opzoeken

⁴⁷ Prof. Dr. Matiegka, Prof. Dr. A. J. P. van den Broek a arch. Ing. Stan. Sochor, *Zpráva o výsledku pátrání po hrobě J. A. Komenského a jeho tělesných pozůstatků*, Praha 1933; pagina 10

⁴⁸ Meneer Vonka en R. A. B. Oosterhuis spraken dat in hun werken uit.

⁴⁹ Rudolf J. Vonka werkte in jaren 1920 – 1924 bij de Tsjechische ambassade in Nederland.

⁵⁰ R.A.B. Oosterhuis, *Jana Amose Komenského poslední útulek a hrob*. Praha Nakladatelství Orbis 1928; Rudolf J. Vonka, *J. A. Komenský a Naarden*. Praha: Spis děd. Kom. Č. 272; 1927

⁵¹ Prof. Dr. J. Matiega – hoogleraar bij de Karelsuniversiteit, antropoloog

3. Tenslotte moest hij vaststellen of het stoffelijke overschot van Comenius in het graf waarin drie personen liggen is. Comenius werd als eerste begraven dus zijn stoffelijk overschot kon beschadigd zijn.

Omdat Prof. Matiegka niets over de archeologische toestand van de kerk wist, wilde hij als deskundige Ing. Stanislav Sochor⁵² aantrekken om samen een onderzoek naar het graf te doen. In de periode 3-8 april 1927 maakten zij een onderzoeksreis naar Nederland. Daarna brachten zij verslag uit. Heel belangrijk was ook dat Prof. Matiegka de geschriften van meneer Oosterhuis kon bestuderen. Oosterhuis schreef veel over Comenius in tijdschriften en tenslotte schreef hij in 1927 een gedetailleerd boek over Comenius in Amsterdam en Naarden. Hij maakte een reconstructie van de Waalse kerk en de potentiële plaats van Comenius' graf. Matiegka kon van deze documenten uitgaan.

Volgende benodigheden tot onderzoek in Nederland waren dat Matiegka om toestemming van de Nederlandse regering moest vragen. Deze toestemming had ook voorwaarden:⁵³

1. Zij konden alleen op plaatsen zoeken die meneer Oosterhuis vaststelde.
2. In het geval van mislukte proeven moesten zij stapsgewijs zoeken.
3. Bij het werk zullen de burgemeester van Naarden en meneer Oosterhuis tegenwoordig zijn.⁵⁴

⁵² Ing. Stanislav Sochor – president van Monumentenzorg voor Moravië en Slezië

⁵³ Prof. Dr. Matiegka, Prof. Dr. A. J. P. van den Broek a arch. Ing. Stan. Sochor, *Zpráva o výsledku pátrání po hrobě J. A. Komenského a jeho tělesných pozůstatků*; Praha 1933; pagina 13

⁵⁴ Meneer R. A. B Oosterhuis was vanwege (religieuze) morele oorzaken tegen direct onderzoek in de aarde. Na het onderzoek stemde hij niet met resultaten toe.

Prof. Dr. Matiegka, Prof. Dr. A. J. P. van den Broek a arch. Ing. Stan. Sochor, *Zpráva o výsledku pátrání po hrobě J. A. Komenského a jeho tělesných pozůstatků*; Praha 1933; pagina 33

3. 5. 2 zoekactie

Het onderzoek vond van 15 tot 25 juli 1929 plaats. Plan van de zoekactie:

20 juli 1929 – graven werden ontdekt en opengemaakt

22 juli 1929 – Comenius' skelet werd gevonden en opgelicht

25 juli 1929 – de stoffelijke overschotten van het graf nummer 8 werden opnieuw feestelijk in het graf gelegd ⁵⁵

Voor het onderzoek was het heel belangrijk om de preekstoel te vaststellen omdat die eerder was weggedaan. Volgens Oosterhuis en ook De Roeper was de preekstoel in de meest oostelijke plaats in de kerk. Onderzoekers begonnen met het idee dat er twee rijen graven in de kerk waren. Eerst dachten zij dat in de eerste rij vier graven waren en in de tweede ook. Daarna constateerde Sochor, dat in de eerste rij naast de preekstoel alleen twee graven zijn. Dat betekende dat in de tweede rij de rest was en graf nummer 8 bij de zuidelijke wand was.

De onderzoekers begonnen in de tweede rij bij de wand in de rechte hoek met hun speurtocht, omdat zij wisten dat het graf bij de wand lag. Dat was ook de plaats van bestemming van het graf volgens meneer Oosterhuis. Zij vonden gebeente, dus wisten zij dat zij graven ontdekten en verder konden gaan. In de tweede rij rechts in het uiterste graf⁵⁶ vonden zij een graf maar het was met een vrouwelijk stoffelijk overschot. De inhoud van het graf stemde niet met grafregister overeen, dus moesten zij aan andere kant bij de noordelijke kant zoeken.⁵⁷

Zij moesten voorzichtig werken om geen graf te beschadigen, en omdat zij alleen voor de ontdekking van één graf toestemming hadden. Eerst zochten zij ook naar het graf van een klein kind dat volgens het grafregister naast graf 8

⁵⁵ Společnost architektů, *Jana Amose Komenského hrob v Naardenu*. Praha 1937; pagina 5

⁵⁶ Zie bijlage nr. 2 : lokaal B

⁵⁷ Zie bijlage nr. 2 : lokaal A

geweest zou zijn. Aan de rechterkant vonden zij geen kindergraf. Dat werd misschien bij het herstel van vloer in de 19^e eeuw geruïneerd, omdat het aan de oppervlakte was. Zij moesten dieper graven en op een diepte van 50 cm onder het oppervlak troffen zij het stortsel aan dat werd destijds bij de begrafenis werd gebruikt. Hier was een massagraf met drie mannelijke skeletten. Het hoogste graf werd op een diepte van 135 cm onder de oppervlakte gelegd en het laagste op een diepte van 188 cm.⁵⁸ Omdat er in de Waalse kerk alleen één massagraf was, kon men verwachten, dat dit het graf was waarin Comenius begraven werd. Bij de nadere verkenning bleek dat inderdaad het graf te zijn.

3. 6 Skeletten

Toen zij wisten waar het graf is, moesten zij het stoffelijk overschot van Comenius vaststellen. De skeletten waren heel goed bewaard gebleven, net als in de andere graven. Het eerste hoogste gebeente was een persoon van 18 tot 22 jaar oud. Volgens grafregister zou het gebeente aan meneer kapitein L. Guerre toebehoord hebben. Maar volgens het archief dat meneer Oosterhuis bestudeerde was meneer Guerre over 60 jare oud. Dat kan betekenen dat het grafregister fouten heeft. Maar graven konden ook bij het herstel van de vloer uitgewisseld worden. Guerre kan in het aanliggende graf nummer 7 liggen.

In tweede graf zou de schrijver Brouwerius van Nidek geweest zijn. Volgens meneer Matiega stemde het bekkeneel met portretten van M. Brouwerius van Nidek overeen.⁵⁹

Het belangrijkste skelet (voor ons) is in het derde graf als het derde en onderste graf. Hier lag waarschijnlijk Comenius. Zijn schedel heeft boven de linker oogholte een aanmerkelijk barst en holte - dat kon het middelste skelet hebben veroorzaakt. Dit skelet lag met de hele zwaarte op Comenius'

⁵⁸ Prof. Dr. Matiegka, Prof. Dr. A. J. P. van den Broek a arch. Ing. Stan. Sochor, *Zpráva o výsledku pátrání po hrobě J. A. Komenského a jeho tělesných pozůstatkú*; Praha 1933; pagina 25

⁵⁹ Prof. Dr. Matiegka, Prof. Dr. A. J. P. van den Broek a arch. Ing. Stan. Sochor, *Zpráva o výsledku pátrání po hrobě J. A. Komenského a jeho tělesných pozůstatkú*; Praha 1933; pagina 41

gebeente. De onderste ledematen van beide skeletten lagen op hetzelfde niveau. Dat betekent dat het middelste skelet in het graf kwam na de gehele verrotting van dat van Comenius (Brouwerius werd 72 jaar na Comenius begraven). Maar het skelet was geheel in orde.

Comenius' schedel had een goed bewaarde voorhoofdsnaad. Het is geen zeldzaamheid bij mannen maar is wel een zeldzaamheid op hoge leeftijd. Volgens sommige onderzoekers is een goed bewaarde voorhoofdsnaad een aanduiding van bevattelijke mensen. Volgens de lengte ledematen kan men zeggen dat Comenius 164 – 166 cm lang was. Op de wervelkolom waren gevolgen van de reumatische ziekte te zien.⁶⁰

De onderzoekers moesten nog bewijzen dat het echt om het stoffelijk overschot van Comenius' stoffelijke overschotten gaat. Het ging best vergelijking hersenpan uit het graf nummer 8 en Comenius' portretten. Daarbij konden kenmerken in de hersenpan als vorm van het voorhoofd, de hoge oogholte, de nauwe lange neus helpen. Deze kenmerken op hersenpan komen met Comenius' beelden overeen. Ook symptoom van reuma geeft een bewijs.

Deze kenmerken komen met Comenius' beeld overeen, dat meneer Václav Hollár⁶¹ schilderde. Deze schilderij is waarschijnlijk als getrouwste afbeelding van Comenius beschouwd omdat Hollár met Comenius in Londen aantreffen konden. De oudste Comenius' afbeelding is in de Engelse vertaling van het boek "Prodromus Pansophiae (Předchůdce vševědy)" en werd in 1642 door de graveerder G. Glover geschept. De beschrijving onder het beeld is:

⁶⁰ Prof. Dr. J. Matiegka, *Předběžná zpráva o výsledku pátrání po ostatcích J. A. Komenského v Naardenu*. Praha 1930; pagina 25

⁶¹ Václav Hollár (Praag, 13 juli 1607 – Londen, 25 maart 1677) ook als Wenceslaus Hollar bekend. Een van de beste en ook productiefste kunstenaars in zijn tijd. Hij was een beroemde Tsjechische banneling en stichter van de Engelse school van de graveerkunst.

http://cs.wikipedia.org/wiki/V%C3%A1clav_Hollar (23.5.2010; 10:33)

“J.A. Comenius, de Moraviër op de leeftijd van 50 jaar.” Dit graveerwerk werd vaak afgetekend en is in Engeland en Verenigde staten uitgebreid.⁶²

3. 7 Nieuwe plaats voor graven

Op 25 juli werd het onderzoek ten eind gebracht. De stoffelijke overschotten werden dezelfde dag plechtig in drie doodkisten in het gemetselde graf teruggelegd. Het nieuwe graf werd door meneer Sochor geprojecteerd.⁶³ Bij de herbegravenis waren de Tsjechische ambassadeur in Den Haag N. P. Božinov en de Nederlandse minister van Onderwijs Waszink aanwezig. De eikenhouten kisten waren met lood ingelegd en van een zegel van de Tsjechische ambassadeur voorzien.⁶⁴ Op het graf werd door het Nederlands-Tsjechisch genootschap een eikenblad neergelegd.

⁶² Prof. Dr. Matiegka, Prof. Dr. A. J. P. van den Broek a arch. Ing. Stan. Sochor, *Zpráva o výsledku pátrání po hrobě J. A. Komenského a jeho tělesných pozůstatků*. Praha 1933; pagina 34

⁶³ Zie bijlage nr. 3: nieuwe plaats van het graf in de kerk

⁶⁴ Společnost architektů, *Jana Amose Komenského hrob v Naardenu*. Praha 1937; pagina 5

4. Opbouw van Comenius' mausoleum en museum

Een paar maanden na de ontdekking en het opnieuw bewaren van Comenius' relikwie nam de Nederlandse regering in oktober 1929 het besluit dat zij de Waalse kerk aan het Tsjechische volk afstonden. Hierdoor konden zij met de Nederlandse monumentenzorg de kerk van binnen en ook buiten repareren en daarna ervoor zorgen.

4. 1 Comenius' monumenten

In het jubeljaar 1892 werd in Naarden de grafheuvel van Comenius met een inschrift geconstrueerd: „ Jan Amos Comenius, de leraar van volkeren: afkomstig uit Moravië, van moedertaal Tsjechisch, van beroep theoloog.⁶⁵ De dankbare nakomelingen.“⁶⁶ In 1920⁶⁷ werd hier een nieuw Comenius' borstbeeld van beeldhouwers Josef Strachonovský en Ladislav Šaloun gezet.⁶⁸ Dit werd in 1957 door een levensgroot monument vervangen dat in een park naast de Utrechtse Poort geplaatst werd.⁶⁹ Dit gedenkteken werd in 2001 voor de Grote Kerk geplaatst.⁷⁰ Sinds 1892 kwamen mensen bloemen bij dit

⁶⁵ Het inschrift op het graf maakte een fout. De datum van Comenius dood werd hier als 17 november 1670 genoteerd. R.A.B. Oosterhuis, *Jana Amose Komenského poslední útulek a hrob*; Praha: Nakladatelství Orbis 1928; pagina 385

⁶⁶ <http://www.mjakub.cz/index.php?idm=6> (25.4.2010; 9:35)

⁶⁷ In dit jaar werd ook het fundament voor het Comeniusmonument in Amsterdam op het Valeriusplein gelegd. http://www.comenius-naarden.nl/varia_bestanden/VC%20Een%20standbeeld%20voor%20Comenius.pdf (1.5.2010; 10:45)

⁶⁸ R.A.B. Oosterhuis, *Jana Amose Komenského poslední útulek a hrob*, Praha: Nakladatelství Orbis 1928; pagina 386

⁶⁹ H. H. J. Heule, *Vrienden van de vestiging Naarden 1953 – 1978*; Naarden en Comenius, Naarden 1978; pagina 85

⁷⁰ Comenius heeft zijn monument in Madurodam. Hier staat een maquette van het Spaanse Huis, waarin het Comeniusmuseum tot 1994 gevestigd was. http://www.comenius-naarden.nl/varia_bestanden/VC%20Een%20standbeeld%20voor%20Comenius.pdf (10.5.2010, 14:24)

monument leggen. Vanaf 1918, na de uitroeping van de Tsjecho-Slowaakse Republiek werd Naarden voor Tsjechen een bedevaartplaats.

4. 2 Mausoleum

In juli 1930 gingen Ing. Stanislav Sochor en architect dr. Ladislav Machoň⁷¹ naar Naarden om de kerk te bezoeken en een bouwplan tot verbouwing van de kerk te uitwerken. In april 1931 aanvaardde de Tsjechische regering de zorg voor de kerk door de Tsjechoslovaakse ambassade. Maar eerst op 28 maart 1933, na langere onderhandelingen, aanvaardde Tsjechië van Nederland de kerk als een erfenis. De huur was alleen symbolisch – 1 gulden per jaar. Zij verplichtten zich ook tot reparaties en onderhoud van het gebouw. In dit jaar begon ook de voorbereiding tot de verbouwing.⁷²

4. 2. 1 Verbouwing

De verbouwing van de kerk werd niet alleen over een gedaanteverwisseling maar het werd ook opbouw van nieuwe merkwaardigheid. Omdat in het verleden de kerk verbouwd werd, wilde eerst Machoň er in de oorspronkelijke staat terugbrengen. Maar het gebouw werd menigmaal verbouwd dus er kon niet verder als een kerk dienen. Zij konden niet aan een bewerking denken maar zij moesten een nieuwe plaats formeren. Het idee werd dat de nieuwe plaats in de geest van Comenius moest zijn. Comenius hield niet van een weelderigheid daarom werd de kerk eenvoudig aangekleed. De inrichting werd door de Tsjechische en Nederlandse regering gefinancierd.

Machoň en Sochor begonnen eerst met de wanden in de kerk. Zij moesten eerst het oude pleisterwerk verwijderen. De kerk werd oorspronkelijk van bakstenen gebouwd. De ramen die dichtgemetseld waren, werden uitgebroken en in de oorspronkelijke staat teruggebracht. Van het eerste raam

⁷¹ Ladislav Machoň - (28. duben 1888, Praha - 22. prosinec 1973, Praha) – beroemde Tsjechische architect, lid van Vennootschap van architecten

⁷² Společnost architektů, *Jana Amose Komenského hrob v Naardenu*. Praha 1937; pagina 5

werd de ingang aangericht die werd met de marmarsteen belegd. Boven de ingang werd een gedenkplaat met het inschrift in het Nederlands en ook in het Tsjechisch „*De laatste rustplaats van Jan Amos Comenius 15 IX 1670*“ geïnstalleerd. Zij moesten nog het interieur en het hof opwerken. Op 28 maart 1935 kon het mausoleum voor het publiek opengesteld worden.⁷³

4. 2. 2 interieur van het mausoleum

Tussen de jaren 1935 – 1937 werden de uiteindelijke versieringen gemaakt. Het plan van interieur werd door meneer Machoň met de kunstnijverheidsschool in Praag en andere kunstenaars uitgewerkt. In Kladno en Praag schiepen zij eerst decoraties die uit Tsjechië naar Naarden overbrengen konden worden. Machoň wilde alle materialen voor de aanbouw uit Tsjechië gebruiken om Comenius' geest te bewaren.

L. Machoň scheidde het gedeelte waar Comenius het graf heeft van de rest van het koor met een hek af. Om twee stijen die teilen van het hek zijn wikkelen de wingerd en de roos. Dat zijn symbolen die Comenius vaak in zijn brieven gebruikte. Aan het hek zijn in twee rijen symbolen die belangrijke momenten van Comenius' leven uitdrukken.^{74 75}

1. 1618 – J. A. Comenius als de leraar in de school in Fulnek
2. 1623 – Comenius vestigde zich in Brandýs nad Orlicí omdat hij achtervolgd werd
3. 1628 – Comenius kwam naar Polen aan
4. 1641 – De reis naar Londen
5. 1642 – Zijn verblijf in Zweden
6. 1650 – Handeling over hervorming van het onderwijs in de Oostenrijkse monarchie en erkenning van zijn leergang
7. 1655 – Verovering en verbranding van Leszno

⁷³ <http://www.mjakub.cz/index.php?idm=6> (25.4.2010; 11:44)

⁷⁴ Zie bijlage nr. 4

⁷⁵ Společnost architektů, *Jana Amose Komenského hrob v Naardenu*. Praha 1937; pagina 6

8. 1670 – Dood van Jan Amos Comenius ^{76 77}

Rond het koor werden glazen bladen geïnstalleerd. In de glas werd de legende over Comenius geëtst, het leven van Comenius. Derde blad links werd aan Nederland opgedragen. Comenius hier spreekt met zijn vriend de Geer en ontvangt een afdruk van zijn boek.

Aan de overkant is een groot eiken hek met linden motieven⁷⁸ en inscriptie „Pravda vítězí⁷⁹“ omdat lindeboom is een van de Tsjechische symbolen. De lindeboom heeft twee hoofdtakken die symbolen van twee volken zijn – Tsjechisch en Slowaaks. Aan de wanden in de vestibule zijn gedenkplaten waaraan de namen van sponsors die de opbouw van mausoleum ondersteunen. In een plaat werd de epitaaf van de zoon van Comenius uitgewerkt. De epitaaf werd volgens de traditie voor Comenius graf geschreven.

In glas zijn de gedachten van Comenius bevat en in het metaal van het hek zijn zijn leven. Op zaterdag 8 mei 1937 werd het mausoleum plechtig geopend. Door de Minister van Onderwijs Dr. Emil Franke en de Tsjechoslowaakse ambassadeur Dr. Ivan Krno werd de zorg voor het monument aan Nederlandse regering toevertrouwd.

4. 3 Museum

Het museum werd in 1982 ter gelegenheid van 300-jarig jubileum van Comenius' geboorte op initiatief van de Naardense Comeniusvereniging opgericht. Nu werd het nog geen echt museum. Het was alleen de tentoonstelling van Comenius' werk op de zolder van het Raadhuis. Mensen begonnen dingen over Comenius en zijn werken verzamelen. Na een paar jaren werd de zolder te klein voor alle dingen, daarom moesten mensen uit de Comeniusvereniging nieuwe plaats voor museum zoeken. Tsjechoslowaken

⁷⁶ Zie bijlage nr. 5

⁷⁷ Společnost architektů, *Jana Amose Komenského hrob v Naardenu*. Praha 1937; pagina's 14 - 15

⁷⁸ Zie bijlage nr. 6

⁷⁹ "Waarheid wint"

begonen ook aan een klein museum voor Comenius denken waar over de duizend bezoekers per jaar kwamen. Tussen de jaren 1963 – 1967 werd in Naarden het zogenaamde „Spaanse huis“ gerestaureerd. Dit gebouw werd als museum ingericht. De complete inventaris werd aan de Tsjechoslowaakse regering aangeboden. Op de 1e etage werd een plaats voor kunstverzameling Religieuze Kunst opgebouwd. Op 22 november 1924 werd hier het nieuwe museum ingewijd. Sinds 1992 is het Comenius Museum gevestigd in de voormalige Weeshuiskazerne in de Kloosterstraat. Deze kazerne grenst aan het mausoleum waarin Comenius begraven is. Beide gedachtenissen zijn nu gemakkelijker toegankelijk.

Het museum groeide steeds meer en er werd een Comeniusstichting gevormd. Zij hielp met het beheer van het museum. Zij dachten ook dat er een goede bibliotheek nodig is. Daarom schonken universiteiten en bibliotheken, hoofdzakelijk uit Tsjechoslowakije, boeken voor de bibliotheek in Naarden. In het bibliotheek zijn originele drukken van boeken door en over Comenius.

4. 4 Politieke problemen

De politieke situatie in Tsjechië had invloed op het gedenkteken. Na de uitroeping van het protectoraat had Nederland angst om de overeenkomst onder de macht van de Slowaakse extreem-rechtse staat te laten overgaan. Zij annuleerden zekerheidshalve deze overeenkomst. „Het mausoleum is dus géén Tsjechisch grondgebied, zoals vaak gedacht wordt!“⁸⁰ Een andere problematische situatie ontstond in 1948. De relaties tussen Nederland en Tsjechië werden sterk verzwakt. In 1989 na de val van de totalitaire regering werden de relaties opnieuw beter. De landen stelden zich in nieuwe verbindingen met elkaar. Het museum werd naar het gebouw naast het mausoleum verplaatst en werd door Naardense fans van Comenius bemensd.

⁸⁰http://www.comeniusmuseum.nl/index.php?option=com_content&task=view&id=7&Itemid=10&lang=dutch (25.4.2010; 10:26)

5. Comenius museum en mausoleum in heden

5. 1 Mausoleum

Bij de verbouwing van het mausoleum werden stoffen als metaal en hout gebruikt die „de tand des tijds aantastten.“⁸¹ De glaspanelen konden voor bezoekers gevaarlijk zijn omdat zij beschadigd werden, dus een reparatie was nodig. Het interieur was vanaf de stichting van het mausoleum onveranderd. In 2007 werd een grondige restauratie in het mausoleum uitgevoerd. Omdat het gebouw eigendom van Nederland is, werd deze restauratie door de Rijksgebouwendienst verwekelijkt.⁸² De restauratie werd op kosten van de Rijksgebouwendienst gemaakt.

5. 1. 1 bijzondere bevinding

Het hek moest gecontroleerd worden en van stof ontdaan. Zij moesten ook het houten rijkswapen met de linde nakijken. Het hout kond door een boorworm aangetast zijn. Men wilde ook het hout met was verzorgen. Maar tijdens onderzoek vond men iets in het hout. In de achterkant ontdekten de restaurateurs een 12 centimeter hoog etui. Dat was van koper gemaakt en dichtgesoldeerd. Dat was voor de restaurateurs een groote verrassing. Zij verwachtten zo iets niet.⁸³

De Tsjechische ambassadeur J.E. P. Mareš werd verzocht om dit mysterie op te lossen. Op 28 maart, de dag van de Comenius' geboortedag, maakte hij

⁸¹http://www.comeniusmuseum.nl/index.php?option=com_content&task=view&id=7&Itemid=10&lang=nl_NL (29.4.2010; 10:54)

⁸² De erfpachtovereenkomst daarentegen werd na de Duitse inval van Bohemen en Moravië in 1938 door de Nederlandse staat opgezegd. (Het mausoleum is dus géén Tsjechisch grondgebied, zoals vaak gedacht wordt!)

http://www.comeniusmuseum.nl/index.php?option=com_content&task=view&id=7&Itemid=10 (29.4.2010; 11:25)

⁸³ http://www.comeniusmuseum.nl/index.php?option=com_frontpage&Itemid=1 (29.4.2010; 13:02)

het etui open. Men verwachtte daarin een bericht – en geen verrassing. Het etui borg de historische documenten over de auteurs en de decoratie van het mausoleum. De auteurs schreven hier, “dat zij zijn werk met liefde en piëteitsvol voor de grote geleerde van de volkeren, de geestelijk stichter van vrijmetselaars volbracht.”⁸⁴ De auteurs van de verbouwing van mausoleum behoorden tot de vrijmetselarij.

Het etui werd eerst in het mausoleum tentoongesteld maar later werd teruggelegd op de oorspronkelijke plaats. In het etui werd het bericht uit 1937 maar ook uit het jaar 2007 bijgevoegd.

5. 2 Museum

Het Comeniusmuseum werd langere tijd door de Comeniusstichting⁸⁵ verzorgd. Maar in de laatste jaren waren de onderhandelingen over de zijn toekomst aan de gang. Volgens de ex-ambassadeur Petr Kubernát was dat heel moeilijk.⁸⁶ Het hoofdprobleem was volgens hem dat mensen in Nederland niet veel over Comenius weten. De Tsjechen moesten eerst uitleggen wat Comenius voor belangrijks en nuttigs deed. In de herfst 2003 maakte het Naardense gemeentehuis bekend dat het al geen geld meer voor de bedrijfsvoering van het museum had. In Tsjechië twijfelden mensen of het zin heeft om een museum in het buitenland te beheren. Maar op 21 april 2004 verplichtte de Tsjechische overheid zich tot financieren van en zorg voor het museum. Op 1 december 2004 werd een overeenkomst tussen het Museum

⁸⁴ <http://www.comeniusmuseum.nl/index.php?lang=czech> (29.4.2010; 14:55)

⁸⁵ „De Comenius Stichting werd op 15 september 1993 opgericht. In haar streven belangstelling te wekken voor het ideaal van de theoloog, filosoof en pedagoog Comenius richt de Stichting zich tot een breed publiek, jong en oud. In dit kader beoogt de Stichting vooral de universele inzichten van Comenius in samenklank brengen met de verscheidenheid in het huidige denken, spreken en doen. Haar jaarlijkse en landelijke bijeenkomsten zijn steeds gewijd aan een specifiek onderwerp in de geest van Comenius. Door middel van deze bijeenkomsten wil de Stichting een brede discussie op gang brengen.”

<http://www.comenius-naarden.nl/> (29.4.2010;12:26)

⁸⁶ <http://www.radio.cz/cz/clanek/79287> (29.4.2010; 11:38)

J.A.Komenského in Uherský Brod en de stad Naarden en de Stichting Comenius Naarden afgesloten.⁸⁷

De Tsjechische regering zegde 80 000 euro per jaar toe die voor zorg van het museum nodig zijn. Dit geld dient om de werking van het museum en het gebouw die tot Naarden behoort te verzorgen. Het gebouw werd nu voor 1 euro aan de Tsjechische Republiek verhuurd.⁸⁸

5. 2. 1 “Vivat Comenius”

Deze wijzigingen lieten grotere invloed op het beheer toe. Het museum van J.A. Komenský in Uherský Brod werd met het beheer van het museum in Naarden belast. Nu kon men met Tsjechische deskundigen beginnen samen te werken. Daarom kon men ook tentoonstellingen in het museum maken. De burgemeester van Naarden was door de expositie in het museum in Uherský Brod geïmponeerd en hij wilde ook iets soortgelijks in Naarden hebben. In 2006 werd de nieuwe expositie “Vivat Comenius” over het leven van Comenius gemaakt.

De basis van de nieuwe expositie is een cultureel opleidingsprogramma dat het leven en de persoon van Comenius wil verduidelijken. De auteur, meneer Bohumil Vrum, wilde ook de belangstelling voor Comenius verhogen.

De expositie wordt door acht panelen gevormd die in een ronde maken. Ieder paneel presenteert een periode van Comenius leven:

“Zoon van tolerantie 1592–1614

Hoop 1614–1620

Bedroevend 1620–1628

Nieuwe asyl 1628–1641

Weg van licht 1641–1642

Verloren hoop 1642–1648

De vruchten van de teleurstelling 1648–1656

⁸⁷ <http://www.radio.cz/cz/clanek/61140> (29.4.2010; 14:04).

Engel van vrede 1656–1670”⁸⁹

De voorbereidingen voor de expositie duurden een jaar en meer dan 30 organisaties uit vele Europese landen werken eraan.⁹⁰ De installatie duurde een week.⁹¹ De expositie werd op 24 mei 2006 feestelijk geopend. De vaste tentoonstelling wordt begeleid door een projectie die over Comenius' leven gaat en waarin zowel Tsjechen als ook Nederlanders zijn leven toelichten. De auteurs wilden hier zijn wereld gevarieerd en kleurig vertonen.

5. 2. 2 Comeniusdag

Elke jaar word in Naarden door de Comenius Stichting de Comenius dag georganiseerd. Dat is de dag met een voordracht en muziek.

“Vanaf 1892 wordt op 28 maart in Naarden ieder jaar de geboortedag van Jan Amos Comenius herdacht. Dit geschiedt door het leggen van kransen bij zijn standbeeld en op zijn graf door de burgemeester van Naarden en de ambassadeurs van Tsjechië en Slowakije.

Vanaf 1993 organiseert de Comenius Stichting op of rond Comenius' geboortedag een voordracht in de Grote Kerk in Naarden. Het doel van deze voordrachten is het gedachtegoed van Comenius levend te houden door één kernthema uit zijn werk te relateren aan een vraagstuk dat heden ten dage in het brandpunt van de publieke belangstelling staat.”⁹²

⁸⁹ <http://www.mjakub.cz/index.php?idm=112> (29.4.2010; 16:36)

⁹⁰ Partners van expositie waren ook instellingen uit Olomouc – Het Aartsbisdom Olomouc en de Wetenschappelijke Bibliotheek Olomouc

⁹¹ <http://www.mjakub.cz/index.php?idm=112> (29.4.2010; 16:36)

⁹² <http://www.comenius-naarden.nl/> (29.4.2010;12:26)

6. Betekenis van Comenius voor Tsjechen en Nederlanders

6.1 In de tijd van Comenius

Comenius werd al tijdens zijn leven een heel belangrijke persoon. Bijna heel Europa achtte Comenius' gedachten en beschouwingen hoog. Alleen sommige mensen uit Tsjechië waardeerden hem niet. In 17^e eeuw begonnen Tsjechische monarchen mensen te achtervolgen die geen katholieken⁹³ waren. Daarom werd ook Comenius later vanuit Tsjechië verbannen. Maar hij hoopte zijn hele leven dat hij terug naar Tsjechië kon gaan.

In Tsjechië is Comenius pedagoog, verbeteraar, filosoof en ook theoloog. Voor Tsjechen is Comenius, dankzij zijn nieuwe didactische methode, vooral als "De leraar van de volkeren" bekend. Comenius dacht dat elk kind opvoeding moet krijgen. Hij wilde de organisatie van het onderwijs en ook methode van het leren verbeteren. Daarom schreef hij nieuwe "moderne" leerboeken. Een van zijn bekendste boeken is *Janua Linguarum Reseta*. Het is een boek voor het onderwijs in talen, vooral voor het Latijn. Dit boek werd heel populair en werd in 12 Europese talen en enige Aziatische talen vertaald.⁹⁴ Daarnaast schreef hij de *Orbis sensualium pictus*⁹⁵, dat is een geïllustreerde versie van *Janua linguarum*. Dit boek werd ook in Nederland bekend. Het is bekend, dat ten minste twee leraren in Amsterdam uit de *Janua* onderwezen. Een ander boek is zijn *Didactica magna* dat tot vandaag als een belangrijke mijlpaal in de didactiek wordt gezien.

Comenius is in de wereld bekend als een verbeteraar. Dankzij zijn reformatie van het onderwijs werd hij naar vele Europese landen uitgenodigd. Maar deze nieuwe principes werden eerst na Comenius' dood gewaardeerd. Dat is voor Tsjechië ook een belangrijke verwijzing van Comenius. Dat

⁹³ In dit tijd was in Tsjechië alleen 1/7 katholieke bevolking.

⁹⁴ http://nl.wikipedia.org/wiki/Jan_Amos_Comenius (3.5.2010; 19:49)

⁹⁵ Voorbeeld van Nederlandse uitgave van *Orbis pictus*. Zie bijlage nr. 9+10

verwachtte Comenius zelf omdat hij zelf geloofde dat zijn werken later gewaardeerd werden.

Aan de andere kant respecteerden de Nederlanders Comenius. Hij werd door vele mensen uit Nederland ondersteund. Comenius maakte vrienden in Nederland al tijdens zijn eerste bezoeken. Met deze vrienden bleef hij zijn hele leven in contact. Na zijn aankomst naar Amsterdam werd hij door de Amsterdamse magistraat ondersteund. Daarna hielp de zoon van Lodewijk de Geer, Laurentius hem ook. Ook andere vrienden waren hulpvaardig. Zij hielpen hem niet alleen financieel maar zij drukten zijn boeken en gaven ze uit. Dankzij de hulp van zijn vrienden werd de tijd in Nederland de produktiefste tijd in zijn leven. Hier kon hij meerderheid van zijn boeken uitgeven.

Comenius verzamelde, de hele tijd in Amsterdam, geld voor zijn Broederschap. Hij kreeg veel geld van meneer De Geer, maar leden van Broederschap beklaagden zich altijd. Dat is ook de houding van zijn Tsjechische begunstigers tot Comenius. Comenius wilde hun helpen maar zij waren ondankbaar.

In Nederland was Comenius, volgens Oosterhuis⁹⁶, lange tijd als auteur van *Janua* bekend maar ook als “de trooster van de mensheid.” Eerst werd hij de trooster voor kinderen en studenten (pedagogische werken) en daarna ook voor zijn aanhangers. Hij wilde door zijn werken “de dorst van hun zielen naar god en duurzaamheid lessen.”⁹⁷ Met deze wens konden Nederlandse lezers in *Het labyrint van de wereld* kennis maken. Comenius verbond de leer van het Christendom met het alledaagse leven. Dat alleen kan tot de eenheid voeren. De vrijheid en de eenheid is, volgens Oosterhuis⁹⁸, een van de belangrijke

⁹⁶ R.A.B. Oosterhuis, *Jana Amose Komenského poslední útulek a hrob*; Praha: Nakladatelství Orbis 1928; pagina

⁹⁷ R.A.B. Oosterhuis, *Jana Amose Komenského poslední útulek a hrob*; Praha: Nakladatelství Orbis 1928; pagina

⁹⁸ R.A.B. Oosterhuis, *Jana Amose Komenského poslední útulek a hrob*; Praha: Nakladatelství Orbis 1928; pagina 375

symbolen van Comenius' werk. "Comenius veroverde tijden zijn leven harten van Nederlanders."⁹⁹

Comenius werd voor Nederlanders ook belangrijk als een nieuwverbeteraar. In Nederland werd zijn "pansophia" heel populair. *Pansophia* is: "doorleefd inzicht in de alomvattende samenhang tussen universum en mens."¹⁰⁰

Vele jaren werd Comenius vooral als een pedagoog beschouwd. In het begin 19^e eeuw werden zijn graf en ook Comenius' werken vergeten. Eerst in begin 20^e eeuw na onderzoek naar zijn graf begonnen mensen zich weer meer voor Comenius' leven en werken te interesseren.

6. 2 Comenius in onze tijd

Wat denken hedendaagse mensen in Nederland over Comenius? Volgens de directrice van het Tsjechische centrum in Den Haag Dáša van der Horst weten zij niet veel. "Ik denk dat ruim 90% over hem niets weet. Er zijn hier scholen die wel de naam van Comenius dragen. Maar als je de studenten maar ook docenten vraagt, weten zij niet wie Comenius was."¹⁰¹

Ook de Tsjechische reporter Vít Pohanka overtuigde zich van deze onwetendheid. In de jaar 2006 was hij in Naarden en vroeg de mensen over hun kennis over Comenius. Ook mensen in Naarden weten niet veel over Comenius, alleen oudere mensen herinnerden zich iets over hem. De bedoeling van de nieuwe expositie in het Comeniusmuseum is om deze onwetendheid te veranderen.¹⁰² Ik hoop, dat deze expositie dat veranderde en mensen in de plaats van Comenius' graf weten meer over hem.

⁹⁹ R.A.B. Oosterhuis, *Jana Amose Komenského poslední útulek a hrob*; Praha: Nakladatelství Orbis 1928; pagina 380

¹⁰⁰[http://www.rozekruispers.com/shopcare.cgi?ACTION=biography&WHERE=EXTERNAL_Authors_Author_Last_name\\$COM\\$First_name\\$SPC\\$Middle,4&ORDERBY=rkp&SEQUENCE=ASC&LIMIT=0](http://www.rozekruispers.com/shopcare.cgi?ACTION=biography&WHERE=EXTERNAL_Authors_Author_Last_nameCOMFirst_nameSPCMiddle,4&ORDERBY=rkp&SEQUENCE=ASC&LIMIT=0) (4.5.2010; 14:45)

¹⁰¹ <http://www.radio.cz/cz/clanek/79287> (4.5.2010; 17:59)

¹⁰² http://www.rozhlas.cz/svet/portal/_zprava/250402 (4.5.2010; 18:46)

Hoewel mensen niet veel over Comenius weten, zijn er in Nederland straten en ook een paar scholen die naar Comenius vernoemd zijn. “In Capelle aan den IJssel, Hilversum, Leeuwarden en Stadskanaal is een scholengemeenschap naar Comenius genoemd. In Zeist is een basisschool genoemd naar Comenius.(...)”¹⁰³

De Tsjechische bevolking weet over Comenius een beetje meer. Het is doordat wij op de school over hem leren moeten. Daarom iedereen kennen Comenius’ geboorte- en begraafplaats, zijn werken en iets over zijn noodlot. Ook bijna elke school heeft een standbeeld van Comenius.

In het sommige landen in de wereld viert man elke jaar op 5 oktober De Dag van de Leraar. Deze dag is vanaf 1994 de internationale dag (internationale benaming van de dag: World Teachers’ Day¹⁰⁴). Hij is bedoeld als een feestdag voor alle leraren. In Tsjechië hebben we twee Dagen van Leraar. Wij vieren internationale dag maar wij vieren ook De Dag van Leraar op 28 maart. Deze feestdag op deze dag heeft in Tsjechië langere traditie. 28 maart is de dag van Comenius’ geboortedag. De enquête Zlatý Ámos (Gouden Amos) verbindt deze twee feesten. Deze enquête begint op International De dag van Leraar en op Tsjechische feest eindigt met een kroning van Zlatý Ámos. Deze waardering krijgen elke jaar de beste leraren.¹⁰⁵

¹⁰³ http://nl.wikipedia.org/wiki/Jan_Amos_Comenius (4.5.2010; 19:25)

¹⁰⁴ http://en.wikipedia.org/wiki/Teachers%27_Day (4.5.2010; 19:50)

¹⁰⁵ <http://www.adam.cz/view.php?cisloclanku=2006100402> (4.5.2010; 19:55)

Afsluiting

Jan Amos Comenius is heel belangrijke persoon in Tsjechische historie en literatuur. Na het schrijven van mijn scriptie moet ik zeggen dat Comenius voor mij ook een heel sterk personage is. Hij had een heel moeilijk leven maar hij bleef sterk. Hij beleefde de dood van zijn echtgenote, kinderen maar ook vervolging door Habsburgse monarchen. De volgende grote tragedie werden zijn verbrande werken, vooral zijn misschien grootste werk het woordenboek Latijn – Tsjechisch. Maar toch had hij zoveel energie om in de laatste jaren van zijn leven veel werk te doen. Volgens mij werd Nederland voor Comenius aanzienlijk belangrijk.

Comenius had geen gemakkelijk leven. En ook na zijn dood het was niet anders. Zijn graf werd in het begin van 19^e eeuw vergeten. Eerst in het jaar van het 300-jarige jubileum van Comenius' geboorte werd het belangstelling voor Comenius opnieuw wekken. Aan het begin van 20^e eeuw werd het graf ontdekt. Het onderzoek naar het graf werd door Tsjechische wetenschappers gedaan. Het was niet makkelijk omdat er eerst geen notities over het graf waren. Maar de Naardense archivaris A. L. de Roeper legde belangrijke ontdekking af. Hij vond het grafregister dat langere tijd niet tot vinden werd. Dat was de sleutel ontdekking. Ook kennis over Comenius van Dr. Oosterhuis werden heel behulpzaam. Nu konden onderzoekers met het onderzoek van het graf beginnen.

Na vijf dagen vonden zij het graf en de laatste dag legden zij de doodkist terug in een nieuw graf. Een paar jaar later werd dit gebouw, opnieuw door Tsjechische kunstenaars, opgebouwd. Zo ontstond een nieuwe gedenkplek – het Comenius mausoleum. Mausoleum werd aan de Tsjechische regering overgedragen maar later werd deze overeenkomst afgeschaft. Daarom is het mausoleum geen Tsjechische eigendom.

Om de Comenius' dingen en werken te bewaren zou er het museum in Naarden opbouwen. Dit museum werd door Comenius Stichting opgebouwd. In deze tijd werd het museum in het Spaanse Huis gevestigd.

Maar later namen Tsjechische regeringen het besluit dat zij het beheer van museum overnemen wilden. Daarom zij begonnen over deze gedachtenis zorgen.

Het museum had financieele problemen. Naarden had verder geen geld voor de werking van het museum dus zij wilden het sluiten. Tsjechen waren zich ervan bewust dat het om een belangrijke gedachtenis gaat daarom begonnen zij het museum in 2004 te financieren.

In 2006 voerde het Comenius' museum in Uherský Brod de restauratie van museum in Naarden uit. Zij denken dat doordat het bezoek verhoogden.

In mijn scriptie wilde ik de situatie over het museum en het mausoleum verduidelijken. Ik hoop dat ik veranderingen en problemen ervan in één werk heb samengevat. Ik denk dat het belang van Comenius niet als groot wordt gezien. Daarom hoop ik dat dit werk tot wijziging bijdragen kan. Ik ben geen grote patriot maar ik ben niet blij als iemand onderschat wordt.

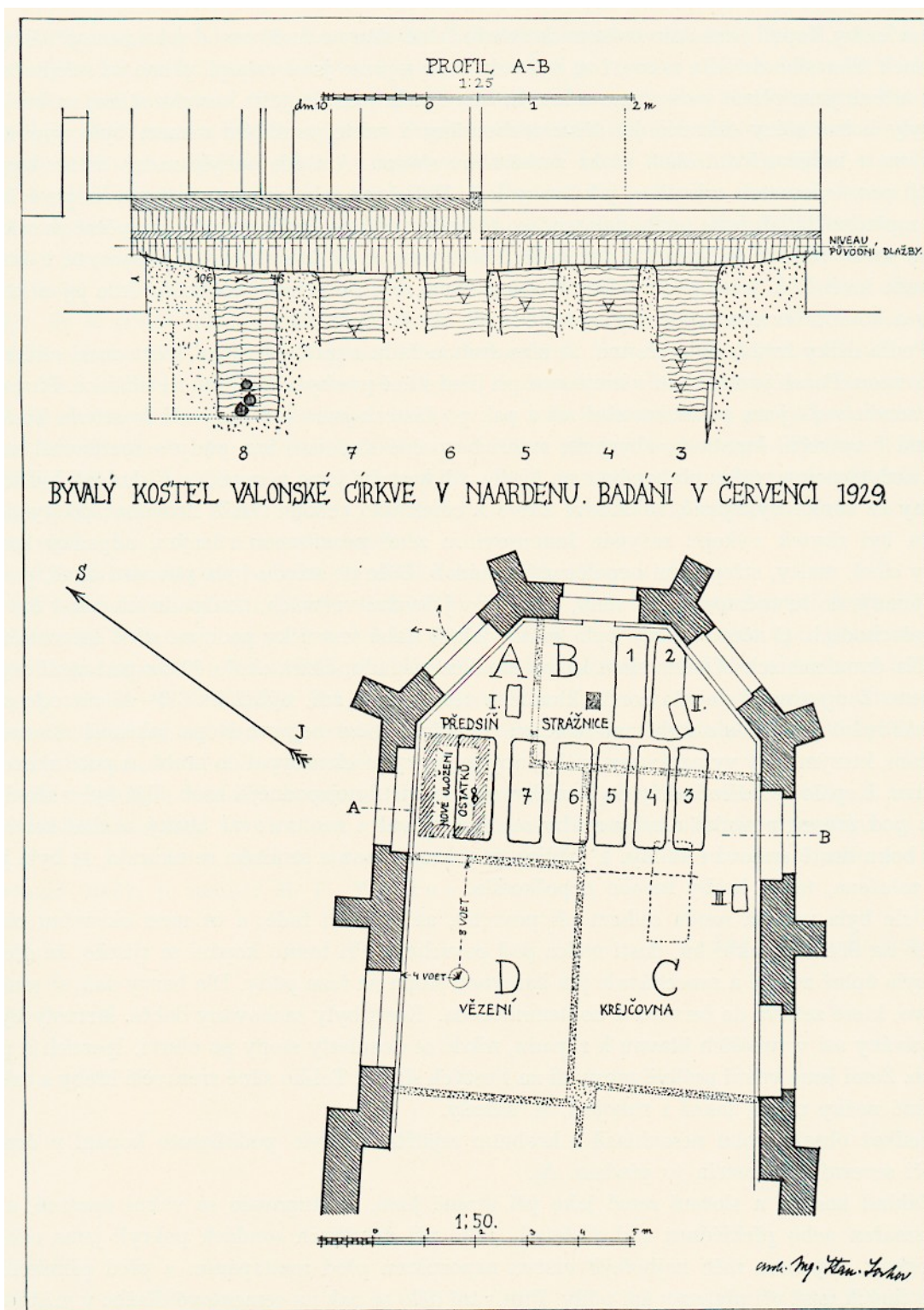
Aangezien ik me, tijdens het schrijven van deze scriptie, over gedenktekenen van Comenius begon te interesseren, wilde ik ook het belang in toekomst erover stellen. Ik denk dat uitgestrekte verspreiding van reisbureaus en toeristische centrum tot interesse bijdragen kan.

Bijlage

n° 7	<p>Appachent a Jean Storm la fondre i. l. l. ditte Anthoine de Storm veuve le 9. de Mars 1670. enterré le 12. ditte. Dessein a l'ame ab. r. p. s. p. 10. p. p. s. s. s. s. s. s. s. p. y ditte</p>	<p>Enterré le 12. de Mars 1670.</p>
n° 8	<p>Johannis Amos Komenský est apparemment le fils de Jana Linguarova. On y a enterré Me. Bronnarius Van Nidely divers ouvrages livres imprimés sur les Antiquités de la Paix et sur les Antiquités Grecques et Romaines On y a enterré Me. de la Paix et sur les Antiquités Grecques et Romaines</p>	<p>enterré le 22. novembre 1670. Enterré le Vendredi 15 Juin 1672.</p>
n° 9	<p>Dans le n° 15 Tombeau de l'eglise Messieurs Deputat et Frederich Collignon ont payé à notre Consistoire pour y avoir fait enterrer dans le dit Tombeau Me. Noerdin & Ancien dans la dite dernière Eglise, et ayant donné la somme de 7 florins et 10 sols, pour la dite Place être les bancs, et faire nettoyer l'Eglise par le Marguillier qui justifie reconnu avoir vu le même dit jour le dit Noerdin ce Mercredi 15 Mars 1672 En foi de quoi j'ay signé le même dit jour</p>	<p>Mellon de Nid Collignon ont fait enterrer Ancien dans la la somme de 15 florins 1 fl. pour par le Marguillier le même dit jour 15 Mars 1672 Jean Anthon</p>

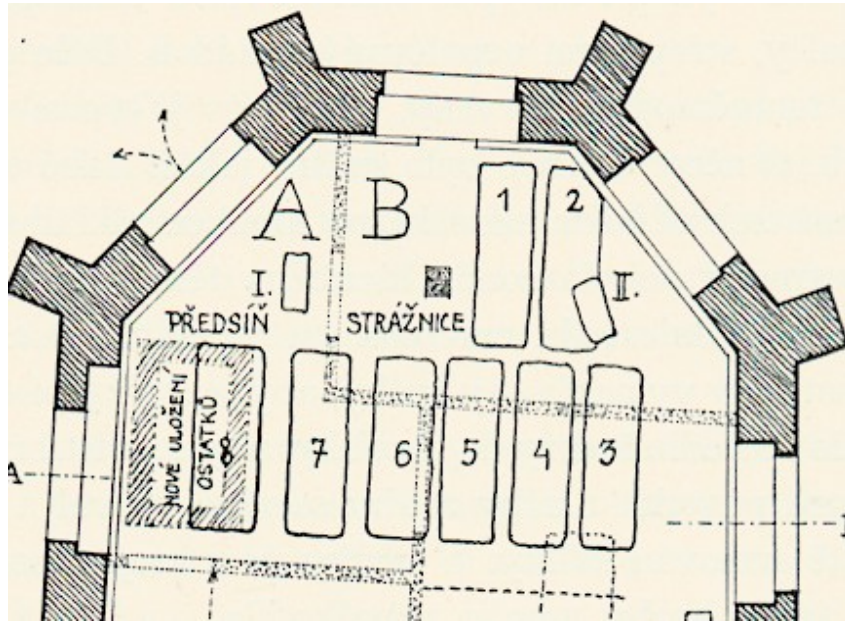
Bijlage nr. 1 Het grafregister ¹⁰⁶

¹⁰⁶ R.A.B. Oosterhuis, *Jana Amose Komenského poslední útulek a hrob*, Praha: Nakladatelství Orbis 1928; pagina 345

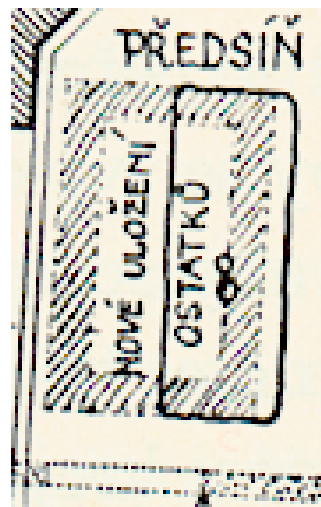


Bijlage nr. 2 Het interieur van de Waalse kerk ¹⁰⁷

¹⁰⁷ Prof. Dr. Matiegka, Prof. Dr. A. J. P. van den Broek a arch. Ing. Stan. Sochor; *Zpráva o výsledku pátrání po hrobě J. A. Komenského a jeho tělesných pozůstatků*; Praha 1933; pagina 23



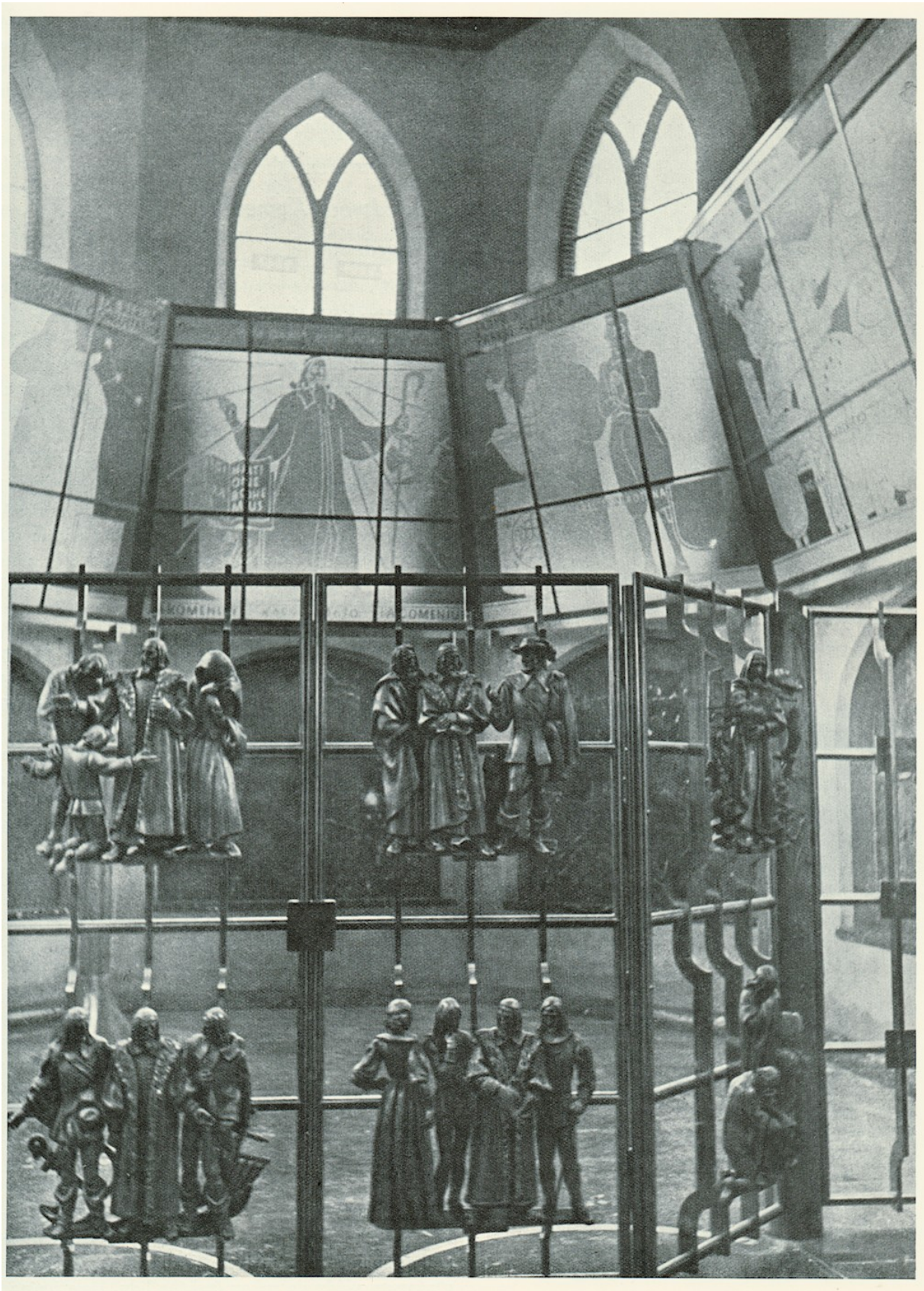
Bijlage nr. 3 Parket in de kekr – eertse afdeling in de kerk; in deze afdeling zijn graven¹⁰⁸



Bijlage nr. 4 Nieuwe plaats van Comenius graf; kleinere rechthoek met nummer 8 is de oorspronkelijke graf en de grotere is de nieuwe plaats voor het graf¹⁰⁹

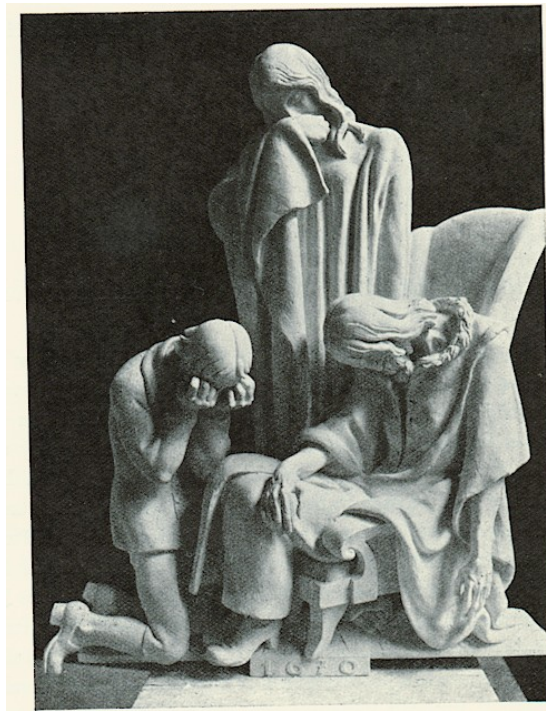
¹⁰⁸ Prof. Dr. Matiegka, Prof. Dr. A. J. P. van den Broek a arch. Ing. Stan. Sochor; *Zpráva o výsledku pátrání po hrobě J. A. Komenského a jeho tělesných pozůstatkú*; Praha 1933; pagina 23

¹⁰⁹ Prof. Dr. Matiegka, Prof. Dr. A. J. P. van den Broek a arch. Ing. Stan. Sochor; *Zpráva o výsledku pátrání po hrobě J. A. Komenského a jeho tělesných pozůstatkú*; Praha 1933; pagina 23

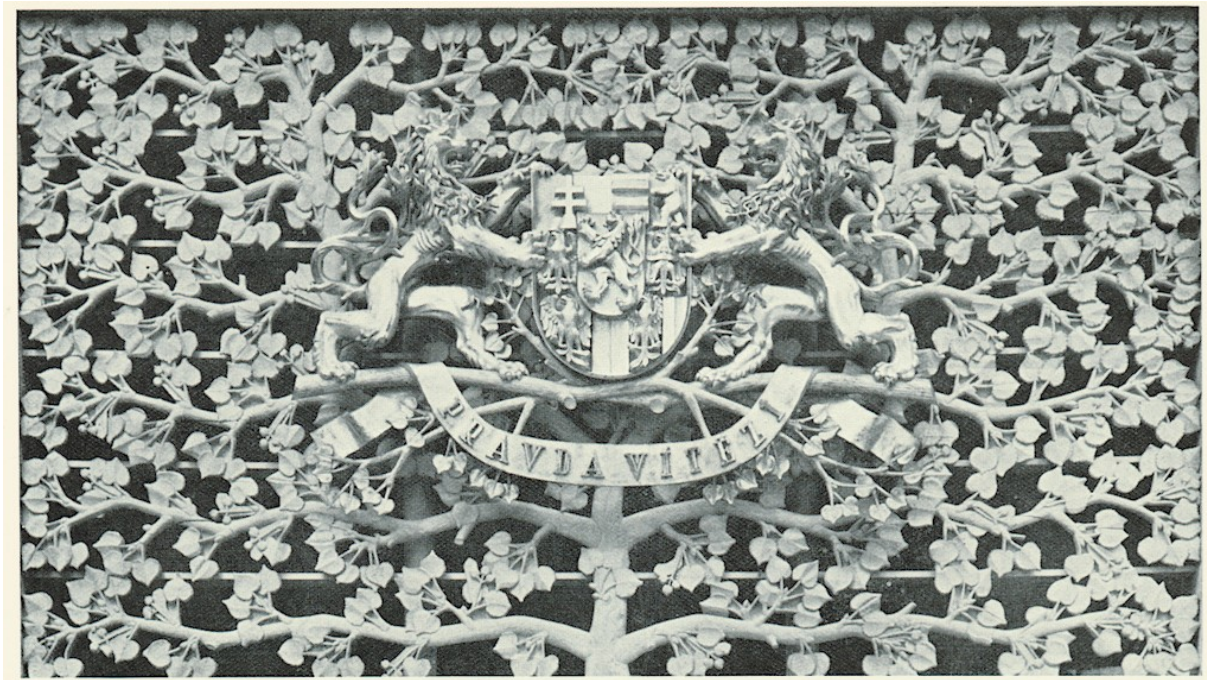


Bijlage nr. 5 Het hek met belangrijke momenten van Comenius' leven¹¹⁰

¹¹⁰ Společnost architektů, *Jana Amose Komenského hrob v Naardenu*. Praha 1937; pagina 17



Bijlage nr. 6 Één symbool aan het hek die Nederland gewijd wordt ¹¹¹



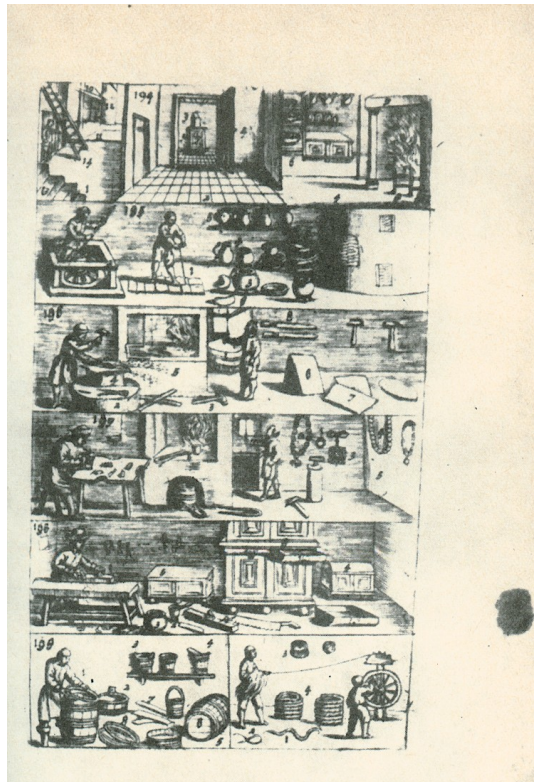
Bijlage nr. 7 Het eiken hek met linden motieven ¹¹²

¹¹¹ Společnost architektů, *Jana Amose Komenského hrob v Naardenu*. Praha 1937; pagina 19

¹¹² Společnost architektů, *Jana Amose Komenského hrob v Naardenu*. Praha 1937; pagina 14



Bijlage nr 8. Waalse kerk In Naarden ¹¹³



Bijlage nr 9. Voorbeeld van Nederlandse uitgave van Orbis pictus¹¹⁴

¹¹³ http://www.comeniusmuseum.nl/index.php?option=com_content&task=view&id=7&Itemid=10
(9.5.2010; 12:38)

¹¹⁴ Nicolette Moutová, Josef Polišenský; *Komenský v Amsterdamu*; SPN Praha 1970

194	Welcke zijn deelen van 's Huys? Quae sunt partes Domus? Welche sind theil des Hauses?	de Voorplant 1/ Area, der Vorhof / de Kamer 4/ Camera, die Kammer / de Kachel 7/ Fornax, der Kachelofen / de Lufften 10/ Podium, der Kerker / de Crappen 13/ Gradus, die Staffeln / de Potsaerde 1/ Argilla, der Leymen / de Water-krugh 4/ Urcus, (Hydra), der Wasser Krug / En wyt dese gebroeken, de Potfcherden 6. Es ou his fractis,	het Boeghuys 2/ Atrium, das Vorhaus / de Keuche 5/ Culina, die Küche / de Waert 8/ Focus, der Heert / de Gangh 11/ Pergula, der Hang / of 10 de Keerdern 14. ou Scalz. oder Leitern.	de Kachelkamer 3/ Hypocaustum, die Stube / de Sprijkamer 6. Penarium, die Speisetammer. de Schoonsteen 9/ Cam'nis, der Schorstein / de Toeren 12/ Turris, der Thurn /
195	Wat is by een Potbaker? Quid est apud Figulum? Was ist bei dem Töpfer?	de Water-krugh 4/ Urcus, (Hydra), der Wasser Krug / En wyt dese gebroeken, de Potfcherden 6. Es ou his fractis,	en andere Vaten aliaque Vasa und andere Gefässe / de Potfcherden 6. Testz.	de Pot 3/ Olla, der Topf / met Doren / am Anlis, mit Ohren /
196	Wat is by een Yser Smid? Quid est apud ferrarium Fabrum? Was ist bei einem Schmied?	de Wierthalgh 1/ Follis, der Wierthalgh / het Wierbeeld 4/ Incus, der Ambos / het Wiltch 7/ Bracca, das Blech / de Ringh 1/ Annulus, der Ring / de Armband 4/ Armilla, das Armband / de Schabe 1/ Dolabra, der Hibel / de Koffer 4/ Scrinium, der Schrank /	de Tang 2/ Forceps, die Zange / de Wierflagh 5/ Scoria, der Hammerschlag / de Wiltch 8/ Lima, (Scobina) die Feile / de goude Ketten 2/ Torques, die gouden Halsstette / het Hals-rieraet 5/ der Hals-rieraet / de Lijm 2/ Glutinum, der Leim / de Kiste 5/ Cista, der Kasten /	de Hamer 3/ Malleus, der Hammer / het Blat 6/ Lamina, die Platte / de IJferborrichon. Stridura, die Schlacken, het Kleinod 3/ Cinelium, de Smeltstroom 6. Catillus, der Schmiedkruf. het Vernis 3/ Vernix, der Kerns / de Kasse 6. Arca, die Kabe.
197	Wat is by een Goufmid? Quid est apud Aurifabrum? Was ist bei dem Goldschmied?	de Ringh 1/ Annulus, der Ring / de Armband 4/ Armilla, das Armband / de Schabe 1/ Dolabra, der Hibel / de Koffer 4/ Scrinium, der Schrank /	de goude Ketten 2/ Torques, die gouden Halsstette / het Hals-rieraet 5/ der Hals-rieraet / de Lijm 2/ Glutinum, der Leim / de Kiste 5/ Cista, der Kasten /	het Kleinod 3/ Cinelium, de Smeltstroom 6. Catillus, der Schmiedkruf. het Vernis 3/ Vernix, der Kerns / de Kasse 6. Arca, die Kabe.
198	Wat is by een Kistemaker? Quid est apud Scrinarium? Was ist bei dem Tischler?	de Koffer 4/ Scrinium, der Schrank /	de Kiste 5/ Cista, der Kasten /	de Kasse 6. Arca, die Kabe.
199	Wat is by een Kuypen? Quid est apud Victorem? Was ist bei dem Wächter?	de Tonnen 1/ Tina, die Tonnen / de Tuyn emmer 4/ Obba, die Sette / de Bodem 6/ Fundus, der Bodem / de Strick 1/ Restis, der Strick /	de Waschtubbe 2/ Labrum, die Waschtubbe / (de Kirt) Infusorium, Schenkkanne / de Dungen 7/ Secamenta, die Tauben / het Touw 2/ Funis, der Strang / Uibel 4. Rudos.	de Wateremmer 3/ Urna, die Eimer / de Wijnvaten 5/ Dolia, [Cupa] die Weinfässer / de Voerels 8. Circuli, die Reife. het Seelgaern 3/ Funiculi, die Sette /
	Wat aan een Vat? Quid in Dolio? Was an einem Fasse? Wat is by een Lijndraeger? Quid est apud Restioneis? Was is bei einem Seiler?	de Strick 1/ Restis, der Strick /	het Touw 2/ Funis, der Strang / Uibel 4. Rudos.	die Sette /

Bijlage nr 10. van Nederlandse uitgave van Orbis pictus¹¹⁵

¹¹⁵ Nicolette Moutová, Josef Polišínský; Komenský v Amsterdamu; SPN Praha 1970

Gebruikte bronnen

Dr. E. Čapek; *Jan Amos Komenský stručný životopis*; SPN Praha 1957

Nicolette Moutová, Josef Polišenský; *Komenský v Amsterdamu*; SPN Praha 1970

Rudolf J. Vonka, *J. A. Komenský a Naarden*. Praha: Spis děd. Kom. Č. 272; 1927

Prof. Dr. Matiegka, Prof. Dr. A. J. P. van den Broek a arch. Ing. Stan. Sochor, *Zpráva o výsledku pátrání po hrobě J. A. Komenského a jeho tělesných pozůstatků*; Praha 1933

Společnost architektů, *Jana Amose Komenského hrob v Naardenu*. Praha 1937

Kol. autorů; *J. A. Komenského hrob v Naardenu a Československé školství zahraniční*; Průmyslová tiskárna v Praze 1934

Prof. Dr. J. Matiegka *Předběžná zpráva o výsledku pátrání po ostatcích J. A. Komenského v Naarden*; Praha, Nákladem České akademie věd a umění 1930

H. H. J. Heule, *Vrienden van de vestiging Naarden 1953 – 1978*; Naarden en Comenius, Naarden: 1978

Dr. R.A.B. Oosterhuis, *Jana Amose Komenského poslední útulek a hrob*, Praha: Nakladatelství Orbis 1928

Dr. R.A.B. Oosterhuis ; *Johannes Amos Comenius en Naarden*, Hilversum:
Drukkerij De Kroon 1930

Dr. R.A.B. Oosterhuis; *Comenius en zijn laatste rustplaats*; Hilversum: Drukkerij
De Kroon 1935

Elektronische bronnen

<http://www.comenius-naarden.nl>

<http://www.mjakub.cz>

<http://www.comeniusmuseum.nl>

http://cs.wikipedia.org/wiki/Jan_Erazim_Vocel

<http://www.vnts.nl>

http://cs.wikipedia.org/wiki/Jan_Amos_Komensk%C3%BD

http://cs.wikipedia.org/wiki/V%C3%A1clav_Hollar

<http://www.radio.cz/cz/clanek/61140>

<http://www.radio.cz/cz/clanek/79287>

http://nl.wikipedia.org/wiki/Jan_Amos_Comenius

[http://www.rozekruispers.com/shopcare.cgi?ACTION=biography&WHERE=EXTERNAL_Authors_Author_Last_name\\$COM\\$First_name\\$SPC\\$Middle,4&ORDERBY=rkp&SEQUENCE=ASC&LIMIT=0](http://www.rozekruispers.com/shopcare.cgi?ACTION=biography&WHERE=EXTERNAL_Authors_Author_Last_nameCOMFirst_nameSPCMiddle,4&ORDERBY=rkp&SEQUENCE=ASC&LIMIT=0)

http://www.rozhlas.cz/svet/portal/_zprava/250402

<http://www.vialucis.cz/Komensky.htm>

http://en.wikipedia.org/wiki/Teachers%27_Day

<http://www.adam.cz/view.php?cisloclanku=2006100402>

Resumé in het Tsjechisch

Nizozemsko se pro Jana Amose Komenského stalo osudovou zemí. V Amsterdamu strávil posledních čtrnáct klidných let svého života. Díky finanční podpoře mnoha Nizozemců zde mohl vydávat svá díla, tím pádem se tato doba stala jeho nejproduktivnějším obdobím. Komenský zemřel 15. listopadu 1670 v Amsterdamu a 22. listopadu téhož roku byl pohřben v Naardenu. Bohužel dodnes se neví, proč byl pohřben zrovna zde. Je několik teorií, ale pravý důvod se dnes již asi nedozvíme.

Walonský kostel, kde byl Komenský pohřben, byl v průběhu let různými způsoby využíván – byl zde sirotčinec, tkalcovská továrna, kasárna atd. Proto byl kostel přestavován. Možná i kvůli tomu byl hrob Komenského zapomenut. Teprve na přelomu 19. a 20. století se znovu objevil zájem o Komenského, což vedlo i k pátrání po jeho hrobě, které začalo 15. července 1929. Čeští odborníci kostel prozkoumali, 20. července hrob našli a otevřeli. 22. července byly ostatky vyzdvíženy a prozkoumány. Bylo zjištěno, že nejspodnější ostatky jsou Komenského, proto 25. července mohly být znovu uloženy.

Jelikož i Nizozemci považovali Komenského za velkou osobnost, vzniklo v Naardenu Komenského museum, které obsahuje věci týkající se Komenského a jeho díla. To bylo delší dobu provozováno Komenského obdivateli ze sdružení *Comenius stichting* a Naardenskou radnicí. V roce 2003 však Naarden oznámil, že na provoz muzea nemá peníze. Proto se v roce 2004 Česká vláda rozhodla, že budou nadále financovat toto muzeum sami. Proto je nyní muzeum pod správou Komenského muzea v Uh. Brodě. V roce 2006 zde Uherskobrodské muzeum vytvořilo novou stálou expozici s názvem „Vivat Comenius.“

Ve Walonském kostele bylo vybudováno mauzoleum. Úpravu a výzdobu mauzolea zajistili roku 1930 čeští umělci a většina materiálu zde použitého je také z České republiky. Výzdobu kostela tvůrci pojali jako rekapitulaci Komenského života. Jsou tu vyobrazeny nejdůležitější životní okamžiky.

Význam Komenského pro Čechy a Nizozemce je téměř stejný. Oba národy oceňují jeho reformy ve výchově a školství. Pro Nizozemce je Komenský ještě důležitý pro jeho filozofické názory.

Resumé in het Engels

For John Amos Comenius the Netherlands became a fatal country. He spent his last fourteen calm years of his life in Amsterdam. Thanks financial support of Dutch people he could publish his pieces and that time was the most productive of his life. Comenius died on 15 November 1670 in Amsterdam and buried on 22 November in Naarden. Unfortunately nobody knows why. There are several theories but today the real reason we will not get to know.

During the time the Walon church where he was buried was used in different ways: there was an orphanage, weaving factory, barracks, etc. That was why it was reconstructed many times. Maybe in this case the grave was forgotten. Only at that time between 19 and 20 centuries the interest of Comenius had raised leading to search his grave which began on 15 July 1929. Czech specialists searched the church and on 20 July they found and opened the grave. On 22 July the relics were exhumed and explored. It was newly found out that the lowest relics were Comenius ones so they could be laid down again on 25 July.

Because even though the Dutch people considered Comenius as the great personality, there was a museum established in Naarden which contains things connected with J. A. Comenius and his work. It was operated by his admirers from association Comenius stichting and Naarden townhall. In 2003 Naarden announced that they have no money for its operation so the Czech government has decided to finance the museum by itself in 2004. That is why the museum is under the control of Comenius museum in Uh. Brod. They have created the permanent exposition called "Vivat Comenius".

In the Walon church there was built the mausoleum. In 1930 the Czech artists have created arrangement and design; most of the materials used there come from the Czech Republic. The decoration of the church has been a recapitulation of Comenius life. There have been illustrated his most significant moments of life.

The Comenius's importance for Czech and Dutch people is nearly the same. Both nations appreciate his educational reforms in school system. For Dutch people he is also important for his philosophical opinions.

Annotatie

Jméno autora: Dominika Nováková

Název fakulty a katedry: Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci,
Katedra nederlandistiky

Název bakalářské práce: De laatste rustplaats van J.A.Comenius in Nederland

Vedoucí bakalářské práce: Doc. Dr. Wilken Engelbrecht, cand. Litt

Počet stran: 54

Počet příloh: 10

Klíčová slova: Jan Amos Komenský, Naarden, hrob, mausoleum, museum,

Krátká charakteristika: Tato bakalářská práce pojednává o hrobě Jana Amose Komenského. Ten byl pohřben v Nizozemsku ve městě Naarden. O tento hrob nebyl delší dobu proječován zájem. Teprve na přelomu 19. a 20. století se začali Češi o tento hrob zajímat. Hrob Komenského musel být objeven, protože se nevědělo přesně, kde je pohřben. Tato práce stručně pojednává o životě Komenského v Nizozemsku. Dalším tématem této práce je museum a mausoleum v Naardenu, věnované Komenskému. A v poslední kapitole se zmiňují o významu Komenského pro Čechy a Nizozemce.